

დროშა

ოკუპირებული საზოგადოებრივ-სალიბერალური შრომის

განცხადების ტარიფი:

ხელის მოწერა:

რედაქციისა და კონტარის

ერთი გვერდი 150 ზ.
ნახევარი გვერდი 75 ზ.
მეოთხედი გვერდი 50 ზ.

ერთი წლით 10 მან.
სამი თვით 3
ცალკე ნომერი ყოველგან . . . 50 ზ.

მისამართი:

რუსთაველის პრ., № 22.

მიიღება ხელის მოწერა დილის 8-2 ს.

№ 26

ოქტომბრის 25 თბილისში, 1925 წ.

№ 26

ოთხი წელი

ოთხი წელი შესრულდა, რაც საქართველოს სახელმწიფო ხომალდის მესაქედ მუშები და გლეხები გახდნენ.

ოთხი წლის წინად, ანტანტის იმპერიალიზმის რკალში ჩამწყვდეთლი ჩვენი ქვეყანა, მუშებისა და გლეხების დევნის გამბრუნების წყალობით, მსოფლიო რევოლუციის აქტივში გადაირიცხა, სოციალისტურ რესპუბლიკათა მჭიდრო რიგებში ამაყად ჩადგა.

ჩვენ ერთი თვალის გადავლებით აღწვსავთ იმ მიღწევებს, რომელიც მოვიპოვეთ სულიერ და მატერიალური კულტურის ყოველ დარგში.

ქვეყნის ეთილდობისთვის საჭიროა ეკონომიური ბაზისი და ვიყუებთ აქედან:

საქართველომ ყველას გაუწერა დიდი მასშტაბების სიტყვების განადგენაში: „სოციალიზმი—საბჭოთა ხელისუფლება ელექტროფიკაციის მიმართებით“. ქვეყანა მტკიცე და მოზოვილი ნაბიჯით მიემართება ელექტროფიკაციასკენ და ჩვენი თაობა მოესწრება იმ დროს, როდესაც ელექტრონი გაანათებს ყოველი მივარდნილი კუთხის მიყრუებულ სივრცესაც. მაგრამ თერთი ნახშირის იდგი ენერგია უპირველესი პირობაა

ჩვენი მიუწველობის განვითარებისთვის. და თუ დღეს ჩათბი სუბსიდირებითა და სახელმწიფო პროტექციონიზმის წყალობით არსებობს, ელექტროფიკაციის შემდეგ პროდუქციის სიდიდით ის გაუტოლდება დღეს მის მოქმეპე წარმოებებს.

შავი ქვის, ჩვენი ოქროს ვერძის, მიუწველობისთვის ფართო პერსპექტივები იშლება. ქვანახშირის წარმოება ომის წინადროინდელ ნორმებს აჭარბებს. ინდუსტრიის ყოველი დარგი განიცდის ნორმალურ ზრდას და ომის წინადროინდელი კალაპოტით არ ყოფნის.

პარალელურად მოგვადგა მუშის ხელფასის საკითხი და მისი ბიუჯეტიც გაიზარდა.

მაგრამ საქართველო სასოფლო მეურნეობის ქვეყანა და მეურნეობის ეს დიდი უნდა მოგვცეს ჩვენი ყურადღების ცენტრში.

მიწის რეფორმა დასრულდა და მიწის დაეუფლა მისი კანონიერი პატრონი—მიწის მუშა. საქართველო ისე არება არებით და ბევრს უდაბნო და პარტახტ კუთხეს საქართველოს ბელად გადაცემის პერსპექტივა უღიმის. მეაბრეშუმებამ ომის წინადროინდელ მდგომარეობასაც კი გაუსწრო. თამბაქოს წარმოებაც წელს იმაგრებს. ფართო მასშტაბით ეწყობა ჩაის წარმოების საქმე, რომელმაც მთელი კავშირის მოთხოვნები უნდა დააკმაყოფილოს. ენერგიული ზომებით მიღებული სასოფლო მეურნეობის ინტენსიფიკაციისთვის.

კოლპროკაციის მოქმედების ტერიტორიაც გაფართოვდა, მან თავის მოქმედების არეში მოსახლეობის დიდი ნაწილი მოაქციო.

იმ ეკონომიური პროგრესის საძირკველს მტკიცე ფალოტა შეადგენდა, რომელმაც შესაძლებელი გახადა წესიერი მეურნეობის წარმოება.

საბჭოთა იუსტიციის წარმართვენი მუშები.

ხალხის ჯანმრთელობის დაცვის შესახებ ციფრები წინა წლებთან შედარებით რეკორდს აღწევენ.

კულტურული ფრონტი ხელისუფლების უფრადების განსაკუთრებულ ობიექტს წარმოადგენდა, რომელიც ამ ფრონტისთვის უჩვეულო ხელვაშლილობას იჩენდა. შკოლების და მოსწავლეთა ობიექტის ზრდა ამ ფრონტის ძირითადი ტენდენცია იყო.

ხელისუფლება ზრუნავდა ხელოვნებაზე, რომელიც მუდამ საჭიროება საქართველოში მეცნიერებას.

მხოლოდ ამ ოთხი წლის წყალობით ფართო მასშტაბის ხელოვნება შეიქმნა ხელმისაწვდომი.

ყველა ამ მიღწევითა გარდა, საბჭოთა ხელისუფლებამ ამიერკავკასიაში დაამყარა ერთი სოლიდრობა, რომელიც უპირველესი პირობაა მშვიდობიანი აღმშენებლობითი მუშაობისთვის.

და ყველა ამ მიღწევით თავის ძალებში დაჯერებული საბჭოთა საქართველო წარმუშებრებლათ იცქირება ბრწყინვალე მომავლისკენ.

დიდი შახათი

— უდნათ გინდა, უმაწილო, ყელი გამოშვებო?
შამშეს აღიღებებს სახლის გამგე გულგრილად უტყუროდა.

— შეველი ჩემი ოთახის კარები და ვილაყ ბენძლი რუსის დედაკაცი შემეფეთა, კატა გულში ჩახტებოდა, ფინია ილიაში ამოერტო. მოწყობილა ის მამაცხონებულნი ჩემს ბინაში, ერთ ლოგინზე ოცი ბალიში დაუყრია. ზრდილობით მიემართო—ვილაყს შეუღევინიხარ, ჩემი ოთახი დაგიკავებია. ფიცი, ღმერთი დროებით ვიყავი ნათესავებში წასული. ხილები აფეთქეს, ამან შემაგვიანა. ოთახის დაცლა ვთხოვე, ხომ იცი ჩემი ამბავი, ზრდილობაში ვარ გაზრდილი—კაცურად ველაპარაკე. იმ ჩემნაღამ კი ცხვირი ამიბზუა, გვერდიდან გადმოხვედა, დაცინვაჲ მაქადრა: თუ აქ სიბოვრება გინდოდა, რა მიგარბნივდებო. ცივი ჟარი მტკიცა, კარები ცხვირის წინ მომიხურა..

სახლის გამგე ქეასავით ცივი იყო. სახლის გამგეს მხოლოდ ამ უნაყოფო ლაპარაკის გათვება უნდოდა. ზარმაცად უტყუებდა ჩამონგრეულ კედლებს და კედლებში ტყეჩებს გვერდის ნეკნებით რომ ჩამიშვრიებებულან.

— სად წავიდე ნამგზავი კაცი, ვის მივადგე ბარგით? დღერფნას კუთხეში მივდებოდი იყო ხურჯინი. შამშემ შენიშნა სახლის გამგეს თვალი ხურჯინზე მიჩერებულს.

— დანარჩენი არ წამილია. ტახტო ოთახში დავტოვე. შამშე პასუხს უცდიდა. სახლის გამგე შამშეს წასვლას უცდიდა. ხურჯინი მოსვენებით ეგდო კუთხეში.

— პატრონათ მინდოდა შესვლა. თუ ასე არ გინდათ, კანონი არ დახურულა ბატონო! არც სულ გაწიწილი ვყავართ ღმერთს.

იგრძო შამშემ—უბრით რჩებოდა. ხელები ჩიხის ჯიბეებში ჩაიწყო, სახლის გამგეს თვალბნეში ჩახედა. იმედი ეკარგებოდა, როცა მიხვდა, რომ წყენით არაფერი გაუვიდოდა სახლის გამგე ვანზე გაიხმო, ქალაჩა შეაბრალა, წარსული მოაგონა. რამდენიმე წელიწადს სცხოვრობდა, მისგან წყენა არავის ახსოვს, კარგი მეზობელი იყო, მართალია ხანდახან ქარის გადახდა უგვიანდებოდა, მაგრამ ღმერთიაც იცის, ცელსტობით არ მოსდიოდა, ვალი ბევრი არაფერი გაყოლია, იმასაც გადაიხდის, ნამუსზე ხელს როგორ აიღებს.

სალამოს შამშე მოაწყვეს. დაუცალეს მისი ყოფილი ოთახის გვერდით პატრა საკუქნო. დატოვებული ტახტი მოუძებნეს, საიდგანაც სანათიც გამოუნახეს. მეტი რაც უნდოდა, კარგათ ეტყოდა ოთახში ტახტი, თორავნე სანათი და ტახტ ქვეშ ხურჯინი. მარტოხელა კაცს არც ამ ბნელ საკუქნაში უჭირს რა. კიდევ კარგი რომ ესა აქვს. ხომ შეიძლებოდა სულ გარეთ დეტოვებით!

ინავე სალამოს შამშემ ძველი ნაცნობი მეღაჭენი იხსელა. წინათ ნისით მოქონდა ხოლმე მისგან წერბალი რამე. კაცს ყოველთვის ჯიბეზე შეიძლება არ გექნეს ფული, ვინაა ისეთი, ხელსმომარაგა არ დასტკრებოდეს. ამაში საძიანისი არაფერია. ერთი-ორი ნაცნობი ნახა, ამავე გამოკითხა და დაბრუნდა.

შეცდილი დაინახა ბევრი რამ. თითქოს იგივე ჭე-

ჩებია, იგივე სახლები, იგივე ხალხი, მაგრამ რომ დატოვა ის ალარა. ქუჩებიც სხვაგვარათ ხმაურობენ, ხალხიც გამოცვლილა, ისე აღარ ლაპარაკობს, ისე ვეღარ გეთამაშება, მის სახეზე ვერაფერს გაიგებ, მწუხარება თუ გახარებული, ფიქრობს თუ არაფერზე ფიქრობს.

უტოვავა და თან შიში იგრძო. შიში დღეების, რომელიც წინ იყო და არაფერს ეუბნებოდნენ. თითქმის ყოველი დღე ცალკე იყო კვირაში, თვეში, წელიწადში, იყო მხოლოდ წარსული. დრო მხოლოდ განვლილს აჩვენებდა.

მეზობელ ოთახებში სანთლები გაჩაღდა. გაისმა ფე-

ქნობიტი, სახმ. და სახლგო საქ. სახ. კომისიის მოდელი და საცემ. რვე-საშ. საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე.

ხის ბმა, ლაპარაკი. ზედასართულიდან გრამფონის ღრიალი.

ცოტათი დაუყრდა ტყვილი და შიში როცა აღდამიანების სიახლოვე იგრძნო.

დაღალული სხეული მოსვენებას ითხოვდა. ხურჯინი ბალიშით ამოიღო, ახალზე გადაფარა.

ძველი ოთახიდან რუსი დედაკაცის ხმა მოესმა. მამაკაციც ბოხ ბნით იკინოდა. კოვზის რაჭნი სტაქანში, სამოვარის სედიანი მელოდია.

თვალწინ წარმოუდგა შეჩვეულ ოთახის კედლები, გაბზარულ ქვრზე დაკლანკილი ზოლი, კედლის ფერთან შვალერის მაგიერ აერული ქალაღი, რომელზედაც მეზობლის ბავშვები, მასთან სიარული რომ უყვარდათ, სწვრდენ თავიანთ სახელებს და ხატავდნენ ძაღლებს და უფოთლო ხე.

წარსული სიზმარივით გაქრა. თითქმის საშინელმა ქარიშხალმა გადაისროლა. ის დღეები, კვირები, სანამ ძველ ოთახიდან საკუქნაში ამოყოფდა თავს, იყო სასვე ბურუსით, გაუჭკვევლი.

ღამე აცოცხლებს წარსულს, მეორედობა საშინელი სიზმარი იმ ოთახიდან ამ ოთახში მოგაზფრობის:

ანს. ბუღიონი. ცხენოსანი არმიის სარდალი.

დამარცხებული ჯარი ერთბაშად დაიძრა თბილისი-დან. სადგური და სადგურის ახლო ქუჩები საესე იყო მოქალაქეებით, რომელთაც მიჭინდათ აუცილებელი გახიზნებისთვის. გუნდებს ჩამორჩენილი ჯარისკაცები იერიშით მიდიოდნენ ვაკონებში შესასვლელად. თუ ადგილები დაქვრივი ჭინდათ ქალებს და ბავშვებს, ჯარისკაცები ძალით ყრდნენ და იჭერდნენ მათ ადგილებს. არავის უფიქრია რომ ეს სისასტიკეა.

მატარებლები მალევე გადიოდა. შიში, რომ დაიღლიდა, იზრდებოდა ყოველ მატარებელის გასვლისას და დაჩრდილი ბრბო გახლებული ეხეოდა მორიგ ვაკონებს. ხალხი ეკიდა საფეხურებზე, ეყარა სახურავებზე, ორთქლმავლის ვიწრო გალავანზე. მატარებლები გადიოდა უხაროთ.

ღილით არც ერთი ჯარისკაცი და გვარდიელი ამ დარჩენილა ქალაქში. ფეხაშლილი გუნდები მიჰყვებოდნენ ლიანდაც დასავლეთისკენ, შარა გზაზე აჩქარებით შიამიჯებდნენ ათასეულები. ატლახებულ თოვლში ეღულებოდა ფურცლები დატვირთული ჰერით, შაქრით, ტაა-სამოსით, გამხდარი და მშვიტ ცხენებს უჭრდთ საარული და ჯარისკაცების დაუზოგველ მათრახების ქვეშ ხეწვით მიათრივდნენ ტვირთს. ავტომობილი სივსე მოქალაქეებთან, ქალებთან და ბავშვებთან, ჩქარობდნენ და წინ უსწრებდნენ ფეხით მიმავალთ. ხმაური და გრუბრით მოდიოდა არტილერიი.

ღილით შეწყდა თოვლი. მთებზე და მინდვრებზე იდგა მალაღი თოვლი, სოფელი და რბილი. გამა-ჩნდა არაგვი ვიწრო და წმინდა, მცხეთის დათოვილი სვეტიცხოველი.

ყოველ სადგურზე რამოდენიმე ჯარისკაცი ეთხოვებოდა თავის ამხანაგებს, სტოვებდნენ გუნდებს და მიდიოდნენ თავიანთ სოფლებსკენ. შთიულები გაპყვენ გზას მცხეთიდან, ქართლულების უმრავლესობა თანდათან იფანტებოდა ხაშურამდე და მხოლოდ იმერლები გადიოდნენ ლიხის დასავლს.

ვაკონებში მოწყობილყვენ გახიზნულები. საჭირო არ აყო შუამავალი გაცნობისათვის. ადვილათ უახლოვდებოდნენ ერთმანეთს. ყველა იჩნდა გულუბნობას. ამოილაგეს ჰერები, ყველა, ხორცი, ადულეს წყალი, სვამდენ ჩაის, გამომეზნეს თბილი დსახურაყები. იმერეთი იყო სანატრელი სახვადარი, სადაც უკანასკნელად ყველა დამშვიდდებოდა. იგონებდნენ დარჩენილებს. ვინ იცის რა ხდება ახლა ქალაქში!

ყველას ჭინდა იმედი, რომ იმერეთი მიიღებდა მათ მზრუნველობით. ცაკი არსად დიკარგება, მით უფრო თავის ქვეყანაში. ყველას ყავს ნაცნობი, მეგობარი, ნათესავი.

შაშუქი მოცხებრებია და ეშოვნა ადგილი საბარგო ვაგონის კუთხეში თანაყვავრები თავაზობდნენ საქმელს, პაპიროსს. თოვდაპირველად შაშუქ ამხრბდა, რომ ჰირველსავე სადგურზე იყიდა თუთუნს, მაგრამ სადგურები

აშშ. ორჯონიკიძე.

კაცკასი. ს. წიკა. - დროშოვან არმის საბჭო-რევ. საბჭოს წევრი.

სადგურს მისდევდა და შამშე არც ამდგარა ადგილიდან.

ყველაზე გულგატეხული შამშე იყო. ჯეროდა მდგომარეობა შეიცვლებოდა.

— და თუ არა, წყაღით ბატონო, სტამბოლში... იქიდან სხვა განათლებულ ქვეყანაში. მიგვიღებენ, თავსდას რაღა დაისხამენ. თუ ასეთ გასაჭირს დროს არ მოგვხვდება, აღარ ყოფილა ქვეყანაზე ნამუსი!

მაგრამ შამშე არც სტამბოლში და არც სხვა ქვეყანაში წასულა. მიუახლოვდა თუ არა სამშობლო სოფელს, მიატოვა მატარებელი და რამოდენიმე მეზობელ ჯარისკაცთან ერთად სოფლისკენ გასწია.

ზინაზე ძველი მდგურებიდან ყველა არ დახვდა. მის ოთახში იღვა შიფერი ცოლი. გვერდით კი ისევ უცნობი, ტყეის კურტკაში—ხელში მუდამ პირტყელი ეჭირა და სახე ჭინდა გაუღიშარი.

ყველაზე მოუსვენარი შიფერი იყო. მასთან ხშირად მოდიოდნენ სტურები, უკრავდნენ მანდოლინაზე და ბალალაიკაზე, მალე ითვრებოდნენ და შემდეგ დაიწყებდნენ ღრიალს.

შამშე არავის ვაცნობია და ან როგორ ვაცნობოდა, როცა მეზობლებიც არ აქცევდნენ ყურადღებას და თითონაც დაღამებამდე შინ არ ბრუნდებოდა.

სულ შეცვლია სახე ქალაქს. დაუკარგავს წინანდურ სიღინჯე, ვერ დამშვიდებულა, ხმაურობს ეტლებით, ავტომობილებით, ხალხით. დღე ისე როგორ გაივლის სამი-ოთხი დემონსტრაცია არ შეხვდეს. აფრიალებენ სისხლისღერ დროშებს, მთელი მეკრდით მღერიან უცნობ ჰანგს.

გრძნობდა შამშე, რომ ეს ხალხი წინად არ მღეროდა ქუჩებში, რომ ეს ჰანგიც მათია, მისი მსგავსი ჯერ არსად გაუგონია—არც სოფლად არც ქალაქად. ჩოხის ჯიბეებში ხელაწყობილი ჩაუვლიდა, ჩუმად მიავინებდა: — დაგიშვენდათ ცხვირი შეიდეკაცს თქვენ მღეროდეთ!

სადლის დროს მზე ცხელია. ასფალტზე მხურვალე და დაღისარ როგორც გაფიცებულ ტყეაზე. ასეთ დროს ალექსანდროვის ბაღს ჩაუვლიდა, ჩრდილის მოძებნიდა, ჯარისკაცები და ბიჭები გოგონებში დახეხავს ხალხობდნენ, მზეუმხიარს კაცებს ფშვნიდნენ კბილებით. მზეუმხიარს ნაფურთხი კალოზე გაღისილ მზესავით ეყარა სკამფიც-რულებთან.

ნაცნობს შეხვდებოდა. ზოგიერთი ძველადვე პატივსაცემი იყო, ყველგან მიღებული. რა ოჯახები ქონდათ, პურშარილით დამძაფრული ჩამოჯდებოდა მათთან, ძელებს

ამბ. კოჩი. კავ. წით. — დროშა, არმიის ახალი სარდალი.

დაასვენებდა, უძიროს ცხვირით მიწიდან კენჭს ამოაგდებდა, გულის მოსახებნათ ერთ-ორ მაგარ სიტყვას იტყვოდა. როცა ყველა შემოეცლებოდა, ზარმაცათ გაყევებოდა გზას ოთახისკენ.

კარტში მოგების და ლოტოს იმედით სცხოვრობდა შამშე ტფილისში. დაიმშობილა კარტის გამაიდაცი და ხანდახან ნისიათაც ართმევდა.

— მოგცემ შენ ნუ მომიკვდები! ასე ნუ კი მიყურებ! პატარა ქალაქში გლახა ძალივით ყველა გიცნობს. ფულს ვერავის ესესები, არავინ გენდობა, ყველამ იცის რომ ვერ დაუბრუნებ. დიდ ქალაქში კი, ისე ღმერთი როგორ გაწყრება, დღეში ერთი მაღლიანი კაცი ვერ ნახო.

— აგერ ერთი საათით, სანამ სახლში მივირბენდი! შემდეგ თავს იმითაც იმართლებ—ვერსად შეგვდი, რაღა იმ დროს შემეფეთე როცა ჯიბეზე არ მაქვს.

დიდი შაბათი შამშეში ოთახში გაითენა და დილაშა. არსად გასულა.

არ დაუნახავს როგორ მოათრევდნ ბაზრობიდან საკლავს და ღვინოს.

მეზობელ ოთახში მთელი დღე და საღამო არ დასვენებულა შოფერის ცოლი, ისმოდა სიანების და ბოთლების ხმა, დღერევიდან შემოდოდა შემწვარის სუნი.

მეზღაურებს შორს წასულ ხომალდებში, ჯარისკაცს სანერგებში, დარჩენილ დიდ ქალაქებში, კენტ მოქალაქეს, მოგზაურს შორეულ ქვეყნებში თუნდაც გაზარბულს ცვლაფრით—რომელს არ სწევია უცხოელი და გაუქმარული სვედა დიდი კვირების მოლოდინში!

წამოწვა შამშე ლოგინზე. ჩოხის კალთა სახეზე წაიფარა. ღამე გრძელი იწყებოდა, გათენება ენატრებოდა. ჯერ ზარბი არ დაერეკათ, მაგრამ ძველი რეკა ესმოდა

ყურს. აგონდებოდა ღამის თევზები დღეობებში, სად ისახლდა თავი თამადაში. თქმში ჯირითი, ქორწილები, მყარობა. რა ღირებოდა იკვლებოდა! შენს სახეს ვერცხვარ! ას მუცელს გააძლებდა. რა ჯიბეები ჰქონდა ყარამანს! რა ქალები იცოდა, რა ქალები—რომ დაამოკვდნენ კვალს დასტოვებდნენ!

მეზობელ ოთახში სიხარულით შეხედნენ სტუმრებს. ახმაურდნენ სკაპები, ბოთლები, სიანები.

რაც დრო ვადიდოდა, ხმაურობა იზრდებოდა. გახარება ველარ ეტეოდა ერთ ოთახში და გამოდიოდა გარეთ. გამორეკა ოთახიდან წარსულით დღეებში დაგროვილი მოწყენა. გამორეკა და შამშეს ბუნავში შერეკა.

კიდევ უფრო დამატარავედა ოთახი. დაუჭრდა, სანათს რთვილი გადაეკრა. გამახვილებული სურვილი დარაჯობდა ყველა ხმას, ნაბიჯებს ტრუტურებზე, ოთახებში მეზობლების სიხარულს. შოფერი ღრიალებდა ბოხი ხმით. იგონებდა სტენკა ჩაიხის დაღალულს ქალის ალკისით. მანდოლინა და ბალაღიკა ვერ დაღაღდნ თითებს. როცა გახარება ბლარ ეტეოდა ტანში, ღონიერი ქუსლები ურტყამდნენ იატაკს.

— ქვეფი არ იციან! ფიქრობდა შამშე, წესი არა აქვთ, ადათი! ხარივით სმა ვის გაუგონია!

უცრად კარები გაიღო. შოფერის ცოლი შემოიჭრა. მარტო მყოფ მამაკაცს არ დაერეკა. ხელი დაავლო, წამოაყენა, სტუმრად მიიპატიჟა, სად შეუძლია ამდენი ცდა! ჩოხის შეზნევის მთელი საუფუნო უნდა! ღონიერი ხელებით გამოათრია. ძლივს საყულის შეზნევა აცალა.

სითბო, სინათლე, ღვინის სურნელი, სიხარული შეეგება, ათასმა ტუჩმა გადაეკიცა. თევზზე გასაძლიო დაუყარეს, კვარტებით დასაღვი დაუდგეს.

— მეზობლები ვართ, ერთმანეთს უნდა ვიცნობდეთ, თქვენი ჭირიმე!—უხაროდა შამშეს, ყველას სადღეგრძელო სთქვა, წეღელ ღილი შეხინდა.

ეცადა შამშე სტუმრის ადათი დაეცა—ასე თავის ნებაზე ჭიქის დაცლა ჯერ არ ნახულა, ღვინოს რომ დალევი ვინმე უნდა გაახარო, ტბილი სიტყვა უთხრა. შეიძლება თამადათაც აირჩიონ, მხვა მიანი ვერ გაუძლებია, მეზობლებთან თავს მიანიც ისახულებს.

მარტო უდღეგრძელა შამშემ ყველას ოჯახი, მშობლები. არავინ გაუგონა. კვარტები ისედაც იცლებოდა, სიხარული ისედაც იზრდებოდა. ველარ აკავებდნენ ტანში სიმხურვალეს. ბლარ ეტეოდა გულში ბედნიერება, ამოდიოდა ღრიალით.

— თქვენი ჭირიმე! უხაროდა შამშეს. დადნა მკერდში დაზავებულ ქონება, სითბო სხეულში დაიღვარა.

ბლიშებში ჩამალული კატა დაინახა, ფინია კუთხეში მოქმენა. კატა გულში ჩაიჭრა, ფინია ილიაში ჩაისევა, მოუღალტა.

გაუგონ ოთახი ბედნიერებით. მეტი აღარსად დაეტეოდა.

სერგეი კლდიაშვილი.

საქარის დაუზავდავი ლექსები და წერილები

ა. ა. ა. ა.

გარდაცვალებიდან 10 წლის შესრულების გამო.

ცენტრალურ არქივის ქაღალდებში, გაზეთ „დროუბის“ საჭმეებში, აღმოჩნდა ჯერ დაუბეჭდავი, ცენზურისგან დაჭერილი ლექსები აკაკი წერეთლისა.

პირველ ლექსს „სიმაართეს“ უზის თარიღი 1884 წ., 3 ოქტომბერი, ხოლო მეორეს — იმავე წლის 8 ოქტომბერი.

გვერდით ამ ლექსებს ცენზურის შენიშვნებითურთ:

არ მინდა შენი „ნანინა“
და შენი ძილის პირები!..
მე დამაძინო ის გინდა
და შენ კი ლხინს ეპირები?

შენ ღალატებს მეჭაღი
მე ველი გათენებას...
გსურს შენს ცილოზე ვიმღერო,
გადაპყვე შენსა ნებასა?

ლექსს აქვს შემდეგი შენიშვნა ცენზურის:

По журналу Цензурного комитета 10 октября 1884 года. Определено: в виду 6 и 90 ст. Цензур-

აკვე მოგვეყვას აკაკი წერეთლის ო-ი კერძო წერილი ერთი დღით ბაკრატიონთან, მეორე ივანე მაჩაბელთან აღმოჩენილი უკანასკნელის ქაღალდებში.

საყვეარელო ძმაო

და თ ა!

„ძაღლის გუნებაზეა“ რომ იტყვიან, სწორეთ მე მემართება ასე: გამიტაცა მწუხარებამ და ისეთ ნალევლ-

ს ი მ ა რ თ ლ ე

ფუ! იმ მოედანს, სადაცა
ვარები ჰდაფრობენ!
შაბაშ! იმ ერსა, რომელსაც
ულირსნი მეთაფრობენ!

და ეა იმ ღროს, როდესაც
ველარ სჭრის ჰვლა გონება,
და ყოველგვარი ღირსება,
ვერცხლითა აიწონება!!

როდესაც მონას ღუჯალი
ზიზლითა თავზე აფურთხებს!..
მოწა კი სამაგიეროთ
ფიხებს ჟლოკავს!.. ავრობებს.

მაშინ აღარ ღირს სიცოცხლე,
სიკვდილი სანატრელია!..
მაგრამ უძებრად შურისა
ვია, რომ ისიც მწელია.

აკაკი.

ამ ლექსს დართული აქვს ცენზურის შენიშვნა:

По журналу Цензурного комитета 1884 года. Определено: в виду 6 и 90 ст. Цензурного устава напечатание воспретить и удержать при делах.

Председатель Комитета (подпись).

Член Комитета (подпись).

ტყუილ გმოსანს

არ მოხერხდება... ვერ დავსთმობ
მე ჩემებურსა მღერასა,
სანამ ყურს ვუვადებ სიამით
მოძმეთა გულის ძეგრასა.

შენი „ნანინა“ შენ გკონდეს...
ეგ შენი მოსაწონია...
წადი სიდანაც მოსულხარ,
მშვიდლონს გზაცა გქონია.

აკაკი.

ნაგო устава напечатание воспретить и удержать при делах.

Председатель Комитета (подпись).

Член Комитета (подпись).

ში ჩაფარდი, რომ თავტანის აღარა გამეგებარა!.. დღეში ასჯერ ეკეტები თავს აკლავს თუ არ ყოფნა? მეტეი, და რომ არ მეზინოდეს ზენ ქვეყანაში სიკვდილის, სადაც მკვდრის შურაცხუთა და გაიკცხა იციან ხოლმე სხვა და სხვა სამასხარა მალაყებითა და უტიფარი ტირინით, აო ვიცი რას ავტუტხები ჩემს თავს!..

ლერითო ჩემო, ამ მდგომარეობაში უნდა ვიყო კიდეც, ვინ იცის, თუ-სამ თვეზე მეტი, სანამ ბანკიდან არ მომცემენ გირაოს. მოდი და გაუძელი ამდენ ხანს!..

შენმა, ბაგრატიონულად ახირებულმა წერილმა, ცოტახნობით კი მომიბრუნა გული. რომ, გავგნებნებარ, მაგრამ შევლით იმანაც ვერ მიშველა. ნატასთან ხშირად დაედევარ და აქ ყმაწვილებთან ღლაბულობით თავს ძალას ვატან, რომ მწუხარება შევიმსებუქო ხოლმე, მაგრამ დიდი არა გამოიღის რა!—კიდევ კარგი, ესენიც რომ არ იყონ გავეცდებოდნენ სწორეთ.

არ ვიცი სად დავმელოე ამ ავადმყოფობას... ამ სევდას?.. შენი ნახვაცა? მეშინია; შენც შენებრად მომამახებ: „ნეტავ შენ დარდი არა გაქვს! ახ და ახლა, ამგვარი დაგინება, ხომ სულ ბოლოს მომიღებდა. ზეგ რომ ზუთშაბათია ჩამოვალ, მაგრამ სად უნდა ჩამოვხებ კი არ ვიცი?.. სასტუმროებში კრედიტი არა ჩაქვს და

კერძო სახლებში, ნაცნობებში, კი არაღის ვესტდებოდნენ. ზავებული რომ იყოს, როგორც აქებენ ბულვარში, სკამზე გათვდია კაცი ღამეს, მაგრამ ახლა ზამთარია და გაკივების შემთხვევა.. ღიზა, რომ იყოს მანდ, იმასთან ჩამოვხებოდნენ და იმასთან მოვეყენებოდნენ როგორმე. ის კეთილი გულის არის და შემობრალდება... ღმერთი, რაჯული, კოლაზე უფრო საშინო არ ვიყუა,—და არაფერი წავიადგებოდა. კნენია ტასის დიდ მადლობასა ვსწერავ, რომ გაიხსენდა და, თუმცა დიდის ბოროტით კი, მაგრამ მაინც ორი სიტყვა მომიძღვნა!.. ნიქუშა და ელა დამიკონე.

შენი ძმა და ერთგულა და მოყვარული აკაკი.

ძვირფასო ძმაო და მეგობარო

ვ ა ნ ი!

გისამძიმებ: დამარცხებას და იმავე დროს გილოცავ გამარჯვებასაც, რადგანაც შეგვევარი დამარცხება—იგივე გამარჯვება... სამწუხარო ის არის მხოლოდ, რომ უმეტესობა ძაღლიმარეობას ეთავყენება და ადვილად შესაძლებელია, რომ ბევრი სუსტი მეგობრები ჩამოვაშროს, (მავალით ვგონებ კიდევ ნახე) და მოულოდნელი ღალატი გულს გატკენს.—მე კი პირადად ძალიან მიხარია შენი ამგვარი თავ გადასაცემი: უფრო დაუცველობით, უკეთ გაარჩევ ნამდვილსა და მოჩვენებულს; თორემ შენ დალოცვილი, აჩქარებოთ თვითონ შენ შესვამ ხოლმე ბედაურზე ზოგიერთებს, მავალითავე ავიღოთ გინ „ლირის მეგობარი და თანამშრომელი“, ანუ ეტრ-ბასილა ხ...ცი, რომელსაც ძალიან უახლოვდებოდნენ ხოლმე, შენც გამოგყავს საჯირითო მოედანზე და ბოლოს გინდა, რომ ფეხდა ფეხ გამოუდგე და გადმოაგდო ცხენიდან უღირსი რანდი!—რათ იჭირებ საქმეს? მაგრამ ნათქვამია: „წყალ-წალბებული ხავს ეკიდებოდაო“, ასე ძვირია ჩვენი საზოგადო მოღვაწე, რომ შენ გინდა მატყვარებიც ნამდვილად მიიღოს, ახლა კი იმედი მაქვს გაფრთხილებით და სხვა რა გიჭირს, მომავალი, ხომ თქვენი დასის იქნება. მე ევერი პირ მაქვს. „ივერისათვის“ რომ მიგიმართავს, არ მომწონს. მტრის ოჯახში მასპინძლობა შეუძლებელია.—დარწმუნებული ვარ, რამეს გიბრძოლებენ იქ.

„მოზრუნიაში“, ჰო, კიდევ და კიდევ რა გაეწყობა, თუ მოახერხო, გამოძენენ სანდო პირი, რომ ბოლოს არ

გადგეს და გახეთი ათხოვინე. მე იმედი მაქვს, რომ აქ ნება დართონ. დაპირებას არიან ჩემთან. მხოლოდ სანდო კი უნდა იყოს.—მე ძალიან ავთა ვარ, ასე რომ ტკივილები გულს მიწუხებენ ხოლმე. კარგი ექიმები მაღვან თავზე და არ ვიცი თუ გაუძლები ღმერთმა ქმნა, შეიძლება ერთი წლის შემდეგ ისევ ჩამოვიდნენ.—თქვენები უველანი პატვისცემით მომიკითხე.—კნენია ტასის ძმობის სიყვარულით ხელსკენს ვუმცხადებ...—ნატალიან სიყვარულითა და პატვისცემით მოგიკითხათ. ნუცის ანბანი არა ვიცი რა; როგორ არის შეილებით? გივხანნი ამ პატარა ლექსს. ველიკომ დასწერა რუსულათა და მეც ვითომ გადავთარგმნე. ბაბუს ხომ მაინც უფერის კითხვა და რამდენიმე წამით თავს შეიქცევს. ნიკო ღიასამიძეს ლავაშები გამოვგზავნა ჩემთვის, მაგრამ კიკო ჩოლოყაშვილის რძის საქმე დამართნოდა. ძალიან გაბრაზებულია ნიკო „ლირსეულ მეგობარზე“. მისი კოლი ვამოვიღე და გუშინ, მანდით საქმე უნდა გააჩირონ და უთხარი ნიკოს სტენოგრაფიული ანგარიში ზისი საქმის თუ მანდ არ დაბეჭდონ, აქეთ გამოგზავნოს. მე დაგაბეჭდებდა და მაშინ გამოჩნდება მაგის ლირსეულობა.—ბევრი მინდა მოგწერო, მაგრამ ეს ოხერი გული რომ არ მძძღვეს ნების, იყავ შევიდობით და შენებურად.

შენი ძმა და ერთგული

აკაკი.

ვასო მომიკითხე მისი სახლობით.

„იგერია“ არ მომდის.

გ ა შ ი - ა რ შ ა

როგორც კინორეჟისი.

აკაკი წერეთელი ცნობილია როგორც მოწარმე. როგორც პროზოით-მოხიბუხელს მას არაფერ იცნობს. არც სტილისა და არც კომპოზიციის მხრივ.

მრავალი მისი პროზაული ნაწერი დავიწყებასა მიცემული. ბევრმაში წაგვიკითხავს და შემდეგ დავიწყებისათვის მიგვიცია. შემთხვევით თუ ავიღებთ ხელში, შემთხვევით თუ გადავფურცლავთ, შემთხვევით თუ გადავაულებთ თავალ.

მეც ასეთი შემთხვევით მომიხდა მისი „ბაში-აქუსი“ გადაკითხვა.

კითხვა დაგათავე და გაოცებული დავრჩი: პირდაპირ კლასიკური ნაწარმოებია. განსაკუთრებით ამბავის საოცარი ხვეულებით.

დღეს რომელიმე ნაწარმოების ხვეულებს კინოს ხაზებით ვწამავთ. თუ ამ ხაზებით გავგზავნავთ „ბაში-აქუსი“, მივიღებთ იდეალურ კინორეჟისს.

შეგერდებოდა ზოგიერთ ადგილებზე. კინორეჟისი უმეტეს წილ გაკვირვებით იწყება. აკაკიმ იცის ეს საიდუმლო და ამბავს გაკვირვებით იწყებს.

ანზ. კანკინი.
წითელ არმიის შტაბის უფროსი.

დიდი ციხე-დარბაზი არაგვის პირას ზაღ ერისთავის, ფეოდალური მუსაფი თავადსა და მის ცოლს შორის, ცოლი გადასცემს ქმარს სიზმარს, რომელიც კირილე მღვდელს ესიზმრა. ქმარი მოიხმობს მღვდელს. მღვდელი მოუხარობს სიზმარს:

ალავერდის მონასტრის გველეშაში შემოხვეოდა. ხალხი ილუბებოდა. სამმა გმირმა გადაწყვიტა მისი და-ლახვრა. მოდის თეთრ-ცხენოსანი მხედარი და გველეშაჲს ჰკლავს.

ამაგი თავდება. იწყება საშინელი წვიმა. მეორე დღეს გველეშაშივე მოგარდა აღიდებული და ნაპირებგადალახული არაგვი, ხალხში გამოცნობის ფეირი იღვლება: „მართლა გველეშაშივეთ არ მოიკლანება ეს არაგვი?...“

გაოცებას ემატება გაოცება. ვიღაც მოხდენილი ჰაბუკი მოაპობს არაგვს. გიგი თუა—ფეიქრობენ, ცენი დიდუბება, ვაგი გადარჩება. ზაღს უყვირს გაბედულობა და ვაქაცობა. „აფხაზურა“ დაიოლუბა, „არაბულა“ აჩუქა.

კიხ არის უცნობი? ვახითიდან გამოგზავნილი იმერი. თავადი ბიძინა თოხავს ზაღს დახმარებას სპარსების წინააღმდეგ ამხედრებისათვის.

ზაღ ჰკოჰმანობს. მოვლენ ქსნის ერისთავები—„შეთქმულები“. ინასკება ძარღვი ამხედრებისა, მღვდელი მათ სიზმარში ნახულ მხედრებად იღებს.

უცნობის სახელი ან ვიცი, გვინდა ვიციოდეთ. აკაის უეცრად სხვა კუთხეში გადავეყვართ. იმერეთი. საწერეთლო. ბაქარა ბაქრაძე: კაცი და-წინაურებული. ჰავეს ერთი ვაგი და ორი ქალი (ტუტუები). ჰავეს მძა კიკო: კაცი შურიანი და ბოროტი. სახადი მოი-ტანა შორიდან. ბაქარა და მისი ცოლი სენმა წაიო, ვაგი მათი კიკომ ნებაზე მოუშვა. ქალები გადასას ღვიმის მონასტრში, მაგრამ ვაგი სახელოვნებს მინც.

წერეთლის ჭირი ბის წყარვზე ჩამოვიკიდა. უნდა აუშ-ვან. ასულა ხეზე შეიძლება, მაგრამ შტო კაცს ვერ დაი-კიკებს, გამოჩნდება ბაქარას ვაგი. შეჩერდება, გადმოი-ღებს თოქს. იღებს ნიშნში, ესერის. ჭირი შეფერტიკალ-

დება. ესერის მეორედ. ჭირი ჩამოგშვება და აფრინდება დაიდევნებინა. დაიჭერენ.

წერეთელი ბაქარას ვაგს თოქს აჩუქებს ოქროთი შემოსალტულს.

ამით შემთხვევა არ თავდება.

სარკლიდან თავადის ასული უცქერს ვაგს. მოხიბ-ლული. სიყვარულის გამღაფანება, შედიცვა. მაგრამ ქა-ლის: „მიჩვენე საქმენი საგმაროში“,—და ვაგი კახეთს წავა ბიძინასთან ქალის გულის მოსაგებად.

ეხლა ჩვენ ვიცით ვინაობა იმ ყმაყვილის, რომელმაც ზაღ ერისთავს თავად ბიძინასაგან ფირმანი მიუტანა. ასეთი ხელოვნებით არის დაწყებული სიუჟეტი, დაწყება უთუოდ არტისტული.

თან უაღრესად კინემატოგრაფული.

მაგრამ კინორომანს ფართო არე სჭირდება.

აი ეს არეც.

კახეთის მეფე თეიმურაზ პირველი. ოდნავ გაბი-თოუებული რუსთაველიან შეჯიბრებაში შაჰ-აბაზი სწერს მის მეჭაბოთ სასვე წერბოს: რად ეშხრობი ჩრდილოეთსო. ყოყმანი. სძლევს სარწმუნოება. თეიმურაზ და მისა დარ-ბაისელინი ჩრდილოეთს ირჩევენ. შაჰ-აბაზი ცეცხლ-თა და მახვილით ანადგურებს კახეთს. შემდეგ: გადაგვიარება წარ-ჩინებულია და გაქირება გლეხობისა.

სხვათაგანია თავადი ბიძინა. იგი არ ემორჩილება სპარსებს. მაგრამ საწყადელს რომ მიაღწიოს, „გარეგან“ გადავა სპარსელების მხარეზე. ემორჩილება და ემსახუ-რება ალი-ყული-ხანს.

იმაღებინა შეამოხეთა გუნდები.

ბიძინა იღვება ენთავრება გუნდებს.

აი საეროა არე.

აი ვისთან არის ბაქარის ვაგი.

შეგადაშვე ნამდვილი კინოეპიზოდებიც.

ყვენის ტახტზე აბაძანების დღეობა.

იმართება ჭიდაობა. ჭართველმა კოჰმანიშვილმა დასცა სახელგანთქმული მოვიდავე სპარსი. ეხლა უბძინ-ბენ გოლიათ აბღუშაილის დაეცროს ჭართველ მოვი-დავეს. ვერაიენ ჰგედავს შებმას. უეცრად გამოვარდება ბაქარას ვაგი. წრე ირკლება. გაეგანება შერდულოვით. შეუფარდება ფეხებში. დასცეს გოლიათს. აბღუშაილ დიოკორება ვაშკაციშ შეურაქებით.

იმართება ჯირითი. შემდეგ ყაბაზობა.

ყაბაზად ოქროს თასია დასმული მიღალ ჰადარის წვერზე.

ვერავი შეარხია ნიშანი. უეცრად გამოიჭრება ბაქა-რას ვაგი. სტყორცნის ჯირითს. ჰკრავს შეაგულში და შეაგ-ლებს მალა. თასი მოჰქრის ბზილბზილით. ცენნს ბის ძირში მოიადგენს. შეაყენებს უქანა ფეხებზე და ჰაერ ში მოავლენს თასს ხელს. შემდეგ გაემართება ჭენებით ჭართველ დიდებულებისკენ. ვითომ ზრდილობისამებრ აპი-რებს გადმოხტომას. მაგრამ გაქაფული ცენნი ხელს უშლის. მაშინ ცენნადცხენ გაუშვებს თასს ერის დიდებულის, მო-ლაღატე მაყაშვილს, შეძახილით: ღმერთმა ნუ მოვიშა-ლოს გაშარჯულება ბატონ მაყაშვილსო! მაყაშვილი წამო-იწყებს და მასი თავი გადაკეთილი მიწაზე კოტრილობს. მხედარი გარბის.

ყვრიან. ბაში-აჩუქ! ბაში-აჩუქ!

კუნთების დაქიმვა საზღვარზეა მისიული.

კონსტანტინე
მალ. ბეგოთაძე
ერიაშვიდი

აბზ. შ. ელიაშვილი, კაც. წით. დროშ. არმიის სამხ. რეგენტი. საბჭოს წევრი,
საქ. სამხ. კომ. საბჭოს თავმჯდომარე.

აქ აქაცი შესვენებას იძლევა.

მაგრამ შესვენებაში შეტყუეს სხვა ხაზი

იმერეთში ქართლის მეფეა სტუმრად (ეხსტანგი).

აბაშიძეებმა მიაღწიეს მას ათი ახ. ლგაზრდა ქალიშვილი:
ყვენიასთვის დაგვირგება საჩუქრად. წერეთლებს
ეშფოვნებათ. კაცო ბაქრაძე აქაც თავს წამოჰყოფს, მისი
რჩევით ვახტანგ მეფეს მიაღწივენ ბაში-აჩუკის ღებს სა-
ჩუქრად. საჩუქრისთვის საჩუქარი: ღებდალი ყმა და მა-
შული ზემო ქართლში.

მიჰავეთ ქალები.

მეფის ბარგს თავს დაესხმია და ქალებს ანთავისუფ-
ლებენ.

ბაში-აჩუკი: ამბობენ.

ამბავის ხერხემალი იკლავება სხვანაირად.

უზღაო ბაში-აჩუკის დაჭერა. მრავალი ოქროა გადა-
ღებული.

ტერტერას ქერივს თიმ-სალმაცი ოქრო უყვარს.
ეწვევს ნათლილდას თევდორაანთ მელანოს. იცის: აქ
დადის ბაში-აჩუკ არ მიღას, სინამ წვიმა. შემდეგ დაიძი-
ნებს: ვითომ საძინებელი მიიღო. შემოდის ღამით ბაში-
აჩუკ. გადასცემს მელანოს ყველაფერს. თიმ-სალმაცი
ყველაფერი ესმის.

ტერტერას ქერივი მიდის ალი-ყული-ხანთან. გადას-
ცემს: ამა და ამ ღამეს ბაში-აჩუკი იქნება თევდორაანთ
მელანოსთან. ალი-ყული-ხან მოინიშნოს აბდუშაჰალს.
უბრძანებს შეიპყროს ბაში-აჩუკი.

აბდუშაჰალ ნადვლიანობს: როგორ დაეცეს თავს
ქურდულად ვაჟიქს? მიდის მელანოსთან. გოცდება მე-
ლანოს სიმამრით და სიმტყით. იღვიპებს მასში რაინ-

დული გრობა. გაფრთხილენ ბაში-აჩუკი: ეუბნება. მე-
ლანო გაოცებულია.

დანიშნულ დროს აბდუშაჰალ თავსდასწის მელა-
ნოს სახლს, მაგრამ გაფრთხილებული ბაში-აჩუკი იქ არ
აღმოჩნდება. იმავე ღამეს ტერტერას ქერივის სახლს გადა-
ბეგავენ.

აბდუშაჰალის „ველად გაჭრა“.

იქ აქაცის შეტყუეს რომანტიული ხაზი ფანტასტიკური
ელვარებით. კინოსთვის ეს ხაზი უღამაზესია.

აბდუშაჰალ ტყის პირასა. შეხვდება ზველს. ისერის
ისარს. დასტრის, ზველი ვარბის, მიდის ღამას ქალთან.
ქალი ისარს მოაძრობს. განაზნს. აბდუშაჰალს მონადირე
ქალმებრთი ჰგონია. უახლოვდება. ქალს გული წაუვა.
ვაგი აიყვანს ხელში მორთილვარეს. ზველი წინ მიდის.
ვაგი მის კვალს მიჰყვება. მივლენ შუამთის მონასტრის
გაოლავთან. კარი დაკეტულია. დაასვენებს ქალს. გალა-
ვანს შემოუღოს. მოდის ჟიკა: აღარც ქალი, აღარც ზველი.
სიყვარული და ნაღველი.

გატაცება და საოცრება.

იმავე დროს სხვარამ იმართება.

ტერტერას ქერივი ზღრს იძიებს, იგი დაასვენს: მე-
ამბობენი შუამთის მონასტერში იმალეზიანო. ბრძანება:
„გადაბეგონ მონასტერი. ასეც მოიქცევიან. ჯარის უფროსს
მოხიზლავს ერთი ღამეა ქალი. გადაარჩენს: ხანს უნდა
მოუხიზნა შენი თავი. ქალი ფიქრებს იკრებს. სიკვდილს
გადაბრუნებ—მე ჯადოს მოგცემო: ეუბნება ქალი. რა
ჯადო? აი ეს ხატო. უფროსი იქვობს. არ გაჭერა? მაშ
გულზე დაიკიდე და მე ხალს დაგვარე, კინსაც არ გა-
გიჭრიო: ეუბნება ქალი. უფროსი ყოყმანობს. მაშ მე და-

ამბ. მისნიკოვი. კავკ. წით. დროშ. არმიის სამხ. რეკლ.

კარ: ეუბნება ქალი. ჟურნალის ამართავს ხმალს. მოუტენეს. ხმალი ჰაერში გაუჩერდება: დაატყევეს სილამაზე. აკი გითხარო, ჯადო-თქო: ეუბნება ქალი. ჟურნალს გაიტაცებენ ჯადოს სტრილი. ეხლა მოუტენეს და ქალი ორად გაიქრება.

აქ კუნთების დაკიშვა სახლვარს სკილდება:

აკაკი მამართავს სიყვარულის სილბილეს...

კუნთები წყდება. მათ შენელება უნდა.

ეს ამბავი ყველას უხარია.

არ უხარია მხოლოდ აბდუშაჰის. გავარდება. ნახულობს ორად განკვეთილს ქალს. ცნობილობს: იცა, რომელმაც ტყის პირას დაატყევა. ტირილი, ვაება. მიწას მიბარება. უცანსელო სევდა.

ხშირად ბტარებს აბდუშაჰილ ღამეს ძვირფას სამარტთან.

აქ აკაკის შეატქს კიდეც ერთი ულოდნელობა, რომელსაც კიდეც უფრო რომანტიულია და კიდეც უფრო კინემატოგრაფიული.

ერთხელ საღამოს აბდუშაჰილს თავს დაადგება მისი საყვარელი ქალი. შიში. გაოცება. კანკალი. ქალი უეკრად სიტყვილად ატყეფს: შიშს, გაოცებას, კანკალს. მოკლული და აღმოჩნდება ტუშის მსგავსი. ვადარბა მონასტრის აკლემბის დროს. სიხარული. აღტაცება. სიყვარული: უზომო, ნაპირებგადღეაფული. ფიცი.

მაგრამ აკაკის ფანტაზია აქ არ ჩერდება.

შეთქმულია ჯგუფი. ღამით მიდის მათთან მელანოზა. მიაქვს ვახშამი. შემოუსხდებიან. ხმაური. წამოვარდნებიან. შემოიღის პირიშისა (აბდუშაჰილის საყვარელი). გაუხარდება.

ტყე მოგვიყვანეთ: ეუბნება ქალი. გავარდება გარეთ და შემოჰყავს აბდუშაჰილ, უცანსელო დაიძახებს: ბაში-აჩუკ!

ღიბს! აბდუშაჰილ ეს ბაში-აჩუკია და მე ამისი დაა: ეტყვის ქალი. სირუშე და გაოცება.

აბდუშაჰილ: გეტყვით მტერს, შეგხვდი შეგობარს.

ბაში-აჩუკ: შენ სტუმარი, ჩვენ მასპინძელი.

შემდეგ: კიდეც სიხარული და ერთმანეთის განდობა. აბდუშაჰილის ვინაობა.

ბაში-აჩუკი ურჩევს აბდუშაჰილს რომ მან მისი ფანტაზი წაიღოს: ბაში-აჩუკის მოკვლის ნიშნად ვითომ. კიდეც ძალდებიულობა და განდობა.

მელანო წასვლას რო დააპირებს, მხოლოდ მანინ ამხელს: გამკიცხებული სხვა საჭირო აღარ არის, ეხლა ჩემი ძმა წამიყვანს... აბდუშაჰილ მელანოს ძმა ყოფილა. კიდეც ულოდნელობა და გაოცება.

როგორც კინოში ყოველთვის:

აქაც ეს ყველაფერი უკვე მომხდარია, როცა ბაში-აჩუკი ბრუნდება ქართლიდან.

შემდეგ მოთხრობილია აფანყება. გამარჯვება. რისხვა შაჰბაზისა. წამება გვირების. ბაში-აჩუკის დაქორწინლება და სხვა.

აქ ვთავებ.

ბაში-აჩუკი კინორომანში შესანიშნავი. არ არის არც ერთი ელემენტი, კინოს მახასიათებელი, რომელიც არ იყოს აქ უხვად მოცემული: გვირობა, სიყვარული, საოცრება, ამბავთა ერთი მეორეში პარალელური შეტყობა, ბუნება, შეთქმულება, ძალდებიულობა, ხალხის ვარამი, ინტრიგის საოცარი ხლართი, ღინამიურობა თანდათან, მაგრამ შესვენებისათვის არა პირდაპირი, არამედ მიკიბულ მოკბული. და არ ვიცი კიდეც სხვა რა.

ცხადია, თვითონ შინაარსი ძხრობისა თანადროულობას ვერ შეეფერება იდეოლოგიურად. მაგრამ უნდა გავხსოვდეს, რომ ბაში-აჩუკი ისტორიული მოთხრობაა.

აქვე მინდა აღენიშნო შემდეგი:

ფანტაზიის მხრით ამ მოთხრობას ქართული ტერატურაში არა ჰყავს ტოლი. მე მაქვს მხედველობაში სხვადასხვა ხილვის ტიხილები, შემოქმედება აქ უფროა. მე გვინია, ბევრს უტოვ განთქმულ ნაწარმოებსაც გაუტოლდება იგი ამ მხრით.

ამ ნაწარმოებით აკაკი წერეთელი ერთი ორად იზრდება.

რასაც ვიგეგმავ, სტილი წერისა და ხორცი სიტყვისა ილ. ჭაჭუვაძის უფრო უკეთესი აქვს. მაგრამ ილიას ფანტაზია აკლია. ასეთი ფანტაზია რომ ილიას ჰქონოდა, მისი ნაწერი უთუოდ მსოფლიო ფასეულობის იქნებოდა.

შერჩევა

დღეს შემოდგომის ნახარებს ფერი,
გახუნებული ზეცა და ეელი.
თვალეზით მინდვრებს მოვეფერები
და მინდა ნახად გადღუსა ხელი.

მე თქვენთან ყოფნა მათეინიერებს
ფართეზმინო, დიღო კანდრებო!
თქვენს ახლო გული მინც იმღერებს,
თქვენს ახლო მინდა დაბინადრება.

ღმერთო, რა რიგად მოგიწენიათ!
დაუყოლია დროს თქვენი ტანიც...
მაგრამ ბედნიერს ხშირად მსმენია
თქვენ გადაგრეხილ შტოების ხმანი.

რაც იყო აღარ განმეორდება!..
თქვენ მძიმე ჩრდილებს ველარ შევხედავ...
გულში ცრემლები ხარბად გროვდება,
და აუღერებას წარსულზე ვბედავ.

მე შეეურიგდი გარდუვალ ნებას;
მოგესალმებით ფოთლებო მკედარო!
თქვენი მშობელი შტოები ხმება,
თქვენი პოეტიც დახრული არი.

მიუვარდა მზერა, როდესაც ელვა
და გრიგალები თქვენ გუმბათს ხედეენ;
როს იდუმალი ზემ გულს ღელვანი
მეფური ხმებით ტაბილად ანგრეცდენ.

ო, მეგობრებო წარსულ დროების,
ფოთლები მკედარი გადამაყარეთ.
მოგონებები მოდგენ ხროებათ
და თქვენ წინ თავი ჩუმათ დავხარე.

და ზამთარს ეელი მე გაბედულად;
შფოთავენ მწარედ დიდი ხეები...
მე თქვენ გშორდებით უსაცვიდუროთ
ჩემ გაზაფხულის ოქროს დღეებო!

კოლექცია
ჩალ. შეგოსენი
ერყაუნი

კოლაუ ნადირაძე.

ტფილისი, 1925 წ.
20 იანვარი.

კოლ მერლენის ლექსები

თარგმანები ვალერიან ფაფინიძისაგან.

კალწულაგის სიმღერა

(წიგნიდან: „სატურნალიები“).

კოლ მერლენი.

განთიადის პარკულავს

(წიგნიდან: „კარგი სიმღერა“).

სანამ გაქრები ვარსკვლავო დილის
დილის სანთლეში მშვენიერებით

— ყანა ჯეჯილის
უკვე ხმაურობს ნახი მწყერებით.—

სულ ერთი წუთით შეხედე მგოსანს,
მისი თვალები ააბრწყინვალე!

— ჯერ არ სხივოსანს
შეცას გააპობს ტოროლა მალე.—

იჭარე, რადგან შენი სანთელი
ჩქარა ჩაქრება ცის კამარში.

— კორიანტელი
ისმის ბალახის მწვანე არეში.—

მიხვდი რით არის გული დამწვარი,
ამოიკითხე ნამალი ფიჭვის.

— კანკალებს ცვარი,
დილის ნიაფი მოჭრის და მიჭრის.

უთხარი სატყვის გულის ნადები
იქ, სადაც იგი არის სიზმარში.

ნუ გვიანდები,
შეე ამოვიდა სხივების მარში!

ვართ ლურჯთვალა, როგორც ია.
უცოდველი ვართ გრძნობაში.
შთაგონებამ ჩვენ დაგვტია
სულ პატარა მოთხრობაში.

ჩვენ მივდივართ ჩაბეჭდული.
უღარდელი ვართ წველები.
მშვიდად ფთქე ჩვენი გული,
შორს არიან ყმაწვილები.

ჩვენსავეთ ვინ ინაგარდებს!
ემბიარულობი დღე ცისმარი.
ვიჭერთ პაპლებს, ვკრეფავთ ვარდებს.
შორს ბნელეთი და სიზმარი!

ჩვენ ჭილვის ქუდს ვატარებთ.
მზე ვერ დაგვწვავს ახლა მკვეთრი.
თითო სამოსში ვინეტარებთ.
ვინ იქნება უფრო თეთრი?

გვიმღერიან მაცდურ პანგებს
დონ-ჟუანი და ჭიბლაზი.
სიტყვებს, თვალს, ვით ხაფანგებს,
გვიღამს თვითონ ლუქლასი.

ამაღა მათი ჭეცვა,
აშოკა და ტრილი.
ჩვენი დასი გაეჭკვეა
მათი კაბების მწველ შრილით.

ჩვენ ვაბრაზებთ მათ ოცნებს.
ვირ ითმენენ ის ობრები
ჩვენ ზიზლსა და ჯადოსნებას,
ვხვდებით ისე, როგორც მტრები.

მაგრამ ხშირად ტოკავს გული:
გვემინა, რომ ავარებს
დაუძლეველ სიყვარულით
ტრუბის ღმერთი შეგვაყვარებს.

წიგნიდან: „სუიშუჟო რუმანსები“

ტოტის სიმალლიდან ბეღბული იტყობ-
ბა მდინარეში და იმას ჭაონა, რომ შიგ
ჩავარდა. ის მუხის მწვერვალზე და მა-
ინც ეშინა დაბრახბის.

ს ი რ ა ნ ო დ ე ბ რ ე რ ა ჯ .

ხეების ჩრდილი ჩაიძირა, ისე ვით გლოვა,
ბნელ მდინარეში.

ნამდილ ტოტეში დიაცნესებს გვირტების გროვა
სიმწუხარეში.

მგზავრო! მკრთალი ხარ და მკრთალია შენივე მზავისი
ირგვლი ბუნება!

შენ ფოთლებიდან იმედები დაატრის თავზე,
და მოდუნება!

სანსიმიანსალური დიქციონარი

მილია დე-ლილ ადანი პარდასკალაგაზე

წიგნიდან: „სიბრძნე“

ბალი სახეა მკნარი ფოთლების კვითელ მარაგით.
ორი აზრდილი პარკი ეწეია ზემ ლაპარაკით.
უსიცოცხლოა მათი ცეკრა—ბაგენი—მეცდარი.
მათი ჩურჩული ისმის, როგორც შორი ავდარი.
სად ხეივანი ფოთლებიდან ჩანს გაძარცვული,
მკრთალ აზრდილებმა მოიგონეს თავის წარსული.
„თუ გახსოვს წ.თი, ერთმანეთი ჩვენ რო გვიყვარდა?
—ლიდი ხანია იმ სიყვარულს დავუფა ვარდა—
ეგ შენი გული მოქანცული თუ ფეიქაქს ჩქარა,
როცა უცეკრად გაიგონებ ჩემს სახელს? არა.
შენ ჩემი სული ტკბილ სიზმარში თუ გეზმანება?
—ო, მე არ ვიცი, და არ მახსოვს, არც მენანება!
ნუ თუ არ გახსოვს ნეტარება და ჩვენი ფიცი?
ნუ თუ არ გახსოვს ენებიანი კონცა? არ ვიცი.
როგორც იმედი ცახე იყო მზე აისუსული.
ახლა სამყარო ბნელ წყდლიადით არის მოცული.
ისმოდა პარკში მუსიკით გულდამსტრავი.
ლანდებს უსმინდა შეაღამე—მათი მზევარავი.

შენც მიგვატოვე, ისე, როგორც მზე ჩადის ზღვაში,
მზე, დარდილული პურპურების ალურით ფარდით,
რომ მოეწყინა მარტობა და დიდებულ წვაში,
უტკეი სამყარო და ლანდების მწუხარე დარდი.
დაახ! შენ წადი უშიშარი, კმუნვით ნახარდი,
და შენ იცოდი, რომ ნახავდი სამშობლოს ცაში.
წმინდა გულისთვის იქ ზემისი იშლება ვარდი,
იქ სიყვარული უპასუხებს სიყვარულს ზრდაში.
შენს მოგონებას ჩვენ ვინახავთ. ჩვენ გვიანდებით
ამ ბნელ მიწაზე. აღარ მოსწონს კოცნის მზისა,
და ფოთრდებიან ოცნებათა უქმი ლანდები.
ვილიე-დე-ლილ ადანი ჩვენ გვეწყურია დღე შეხვედრისა!
როცა ნათელი მარადისი წალკავს წყდლიადს,
დაუეწევიარო! ჩვენ გიმღერებთ ოსანას დიადს!

ბიოგრაფიული

მოგონება

12 იანვარს, ძველი სტილით, სრულდება 25 წელი-
წადი რაც გარდაიცვალა გიორგი წერეთელი საქართვე-
ლოს დღეა ქალაქს ტფილისში და დაქარაღვას დიდუ-
ბეში.

გ. წერეთელმა მთელი თავისი სიცოცხლე გაატარა
სალიერატურო-სამწერლო მუშაობაში და თითქმის კა-
ლმით ხელში მოკვდა. 1900 წელს ბურების საკითხი მე-
ტრატ გაშვებულ იყო და მან, სწორედ სიკვდილის რამდენ-
იმე დღის წინათ, ტრანსვალიას რუსეთ ხელში დაწერა
მათზე დიდი თანაგრძნობით სავე წერილი.

მისი თხზულებების აკადემიური გამოცემა აქამდის,
დროს შეუწყობლობის გამო, არ არის გამოცემული და
მხოლოდ ზოგიერთ ბელეტრისტულ თხზულებებს ბედმა
გაუღიმა—დაბეჭდა.

მისი მრავალ მხრივი მუშაობა, როგორც ისტორიკო-
სისა, არქეოლოგიისა და სხვა ურცხვს—კითხვებზე დაწერი-
ლი მასალები აქამდის არ არი დაბეჭდილი და საზოგადო-
ებისავე თითქმის მივიწყებულია; ამ ბოლო დროს, რო-
დესაც „კინომ“ დაანახა მისი რომანი „პირველი ნაბიჯი“
(სამი სიცოცხლე) საზოგადოებას, მხოლოდ მაშინ გიორგი
წერეთლის დაფასებას შეუდგენ.

მე მინდა შეეცხო ორ ინციდენტს მისი მუშაობისას
„კალში“.

სანამ ამაზე ვიტყვი ორიოდ სიტყვას—უნდა დავუ-
ბრუნდე მის რუსეთიდან ჩამოსვლის დროის ხანას.

1868 წელს ორიოდ პირმა, როგორც იყენებ: ნ.ლო-
ლობერიძე, ნიკოლოზი და. ბაქრაძე, ვახტ. თელაველი
და სტეფანე მელიქიშვილი, რომელმაც სტამბა გამართა,
დააპირეს პირველი გაზეთის გამოცემა „დროების“ და რედა-
ქტორათ ჩააყენეს 24 წლის ყმაწვილი კაცი—გ. წერე-
თელი.

იგი 1865 წლიდან თავგანწირულით მუშაობდა გაზეთ-
ზე. გარდა გაზ. „დროებისა“ მან დააარსა სასოფლო-
გაზეთი. მაგრამ აუტანელ შრომით შეუწყებულმა 1869 წ. დამლეტს
მან გადასცა გაზ. „დროება“ ახლად რუსეთიდან ჩამოსულს
სერგეი მესხს და სასოფლო-გაზეთი—პეტრე უშიკაშვილს,
გიორგი წერეთელი მაინც არ იშლიდა ლიტერატურ-
რახე თვადანებით მუშაობას და 1871 წ. დაიწყო ეფრინა-
ლი „კრებულის“ გამოცემა, რომელშიაც გიორგისთან ერ-
თად დიდ მონაწილეობას იღებდა ნიკო ნიკოლძე.

ეგრავასთან დაახლოებით გაეცნობის სურვილმა,
დაახლოებით მის შესწავლამ გაიტაცა გ. წერეთელი სამ-
ღვარი გარეთ. მან გადასცა „კრებულის“ კირ. ლორთქიფა-
ნიძეს, დაავიკრება თვისი მამული და მოჰყვა ეგრობის სხვა
და სხვა ქალაქებში მოგზაურობას. მაგრამ დიდხანს არ
გაჰყვებოდა ცოლშვილით საცხოვრებლათ წალეზელი ფე-
ლი. სასრის საშოვნელად ქალაქ ფრანკფურტში ატარებდა
გასაკიდად წიგნებს და ავრცელებდა ახლათ დაარსებულ
ნახატებიან გაზეთს über land und meer და თითო ხელის-
მომწერეც აღედედნენ თითო მარკას (45 კ.).

გიორგი წერეთელი საზღვარგარეთიდან რომ ჩამო-
ვიდა 1877 წელს ტფილისში, გატაცებული იყო საეუთარი
გაზეთის დაარსებით, მაგრამ ვერას გზით ვერ ახერხებდა-
ნებას არ აძლევდნენ. მაშინ, 1886—1889 წლებში დაიწყო
თანამშრომლობა გაზ. „ივერიკაში“. მას დაჰპირდნენ სტრი-
ქონობით გონივრებას, იგი თუმცა ზნობრათ აწედიდა მასა-
ლას დასაბეჭდათ, მაგრამ უხალისოთ, აღმსერიათ უფე-
რებდნენ მის ნაწერებს და ეს თურმე საშინლათ მოჰყე-
ლობდა მასზე. ამას რომ დაეუმართო მატერიალური შევი-
წრობა, იგივესავე დროს, უნდა სულით დაეცემულიყო. სწო-
რეთ ამ დროს ტფილისის გუბერნატორმა, ივანე მუსხიშვილმა,

შეადლო თავის კანცელარიაში მყოფი ადგილი და ჯამგირათი უზრუნველ იქნებოდა, მაგრამ გიორგიმ, ცივი უარი განუცხადა.

1891 წელს იგი აწვდიდა მასალას საყმაწვილო ეფრანალ „ჯეჯილს“ („ჩვენი ძველი გმირები“, „ლეონტელოზა“ და სხვა) და რადგან შეუძლებელი გახდა სხვა გზით გაზუთის განბარათის გამოტანა, მაშინ „ჯეჯილის“ დამატებით ვითხოვეთ კირეული გაზ. „კვალ“.

1893 წელს იწყო გამოცემა „კვალში“. არც ამას შეგებო დამეკავადილებმა გიორგი წერეთელი, პროგრამა შეცვლილი, შეზღუდული იყო. პარიზი, პოლიტიკური მიმოხილვა, კორესპონდენციები უცხოეთიდან აკრძალული იყო ამასთანავე ცენზურის კომიტეტის თავმჯდომარემ არ იცოდა ქართული ენა, ჩვენ ცენზორს, რაფიელ ტრის თავს არ ვაწუხებდით, რადგან ავადმყოფი იყო და ისიც მაღლ დიდიხვევს: ჩვენები თავს არ იტყვენ ცენზურბი-სათვის, რადგან ამბობდნენ: არ გვიღდა ვიცისათონ ნისს ჯალათობა და მათით ჯენი ბედ-იღბალი ჩაივარა კომიტეტის თანამშრომლის, ქიშიშოვის ხელში, რადგან მართო მან იცოდა ქართული.

მან ათიულისწენა გიორგი წერეთელი, მის ნაწერების შესახებ დიდ სასტიკობას იჩენდა და როგორც ის აკონებდა თავის უფროსს, ისე გაჰყავდა ნაწერები.

პირველი ინციდენტი გიორგი წერეთლის გულის მოსაქვადი შემდეგი იყო: შეწყვეტილი პროგრამის ვიწრო ფარგლებში მუშაობით იგი მაინც არ კარგავდა ენერგიას და ბოროლით გაჰყავდა თავის ნაწერები. ეტყობა მომზრდათ დაუდგარიელი თანამშრომელი ღ კომიტეტის თავმჯდომარემ მიიღო მოწყვლადი და მირჩია პროგრამის გასაფართოვლათ ქალაქი შეშერანა და შეთხოვნა პოლიტიკური მიმოხილვა, ქრანის ნება მოეცათ, მაგალითად ისეთივე, როგორც ჰქონდა ცირეულ გაზებს „Нива“-ს. ქალაქი გავაზენეს რუსეთში და ამის პასუხს გულის-ფანქვალთ მოველოდებოდით.

ეს სანატრელი დღეც დადგა. დამბარეს კომიტეტში ნების გამოთქასადებლათ. გიორგი შემოხვეული თავის ახალგაზრდა თანამშრომლებით (გ. დიასამიძე, გ. დოდაშვილი, გრ. აბაშიძე, ი. ფანცხავა და სხვებით) უკდიდენ ჩემს დაბრუნებას.

გიორგი წერეთელი

გიორგი წერეთელმა ჯერ საშობლოში, შემდეგ რუსეთსა და ეროვნებაში მიიღო განათლება და ლირსეულად დაქ მოახმარა იგი თავის ხალხს. გიორგის განათლება როდი იყო შეზღუდული რომელიმე საეკლავობით. იგი იყო ფართო განათლებულ კაცი თანამედ მიის დროის მომხრეობისა და მართლაც ეს ფართო განათლების დადი ასეთი მის მრავალმხრივ მოღვაწეობას. იგი იყო ჟურნალისტიკა, ისტორიკოსი, არქეოლოგი, ბელეტრისტიკი, ბუნებისმეტყველიც (სხვათა შორის სამეცნიერო ტერმინი „უჯრედი“ იმან შემოიღო) და პრაქტიკული მოღვაწეც. იგი, არა თუ თვითონ გულმოდგინედ და ღაფს-ვენებლად შრომობდა, არამედ მუდამ იმის ცდაში იყო, რომ ახალგაზრდად ჩაება ზრამის უღელში, წაებდა ისეთი, სითამაშე მიეცა მისთვის მოღვაწეობის ასპარეზზე

მე კრძალვით შევადე კარი კომიტეტში. მიმიცხადეს ვის დაქვითი მიუფხალვით თავმჯდომარეს. მან მითხრა: „ჩემი დასმარებათ ნება-თვა მოვიყიდათ ისეთი, როგორც ქალაქი გავაზენეთ, ახლა თქვენზე დამოკიდებული რომ კარგათ წაიყვანათ საქმე. იშოვეთ უფრო სანდო თანამშრომლები, საიმედო პირები და არა იმისთანები, როგორც არის გიორგი წერეთელი. იმისთანებს ნუ მიუშვებთ თანამშრომლათ“.

მწირი ღირბო შევიკეთ, თავი დავეყარი და გამოვედი, მომძნა სიცილი-ხარხარი, თორემ მაშინ შეიტყო თავმჯდომარემ, თუ ვინ იყო გ. წერეთელი.

რადეკაციაში რომ დაებრუნდი, კვლამი ისევ ისე შელოდნენ. მუწხარე საბით შევედი—პროგრამის გაფართოების ნება არ მომიცეს, უფროსი მე, ვაგრამ მხელი პირბა დამიდეს—გიორგი წერეთელი არ მიიწვიოთ თანამშრომლათ.

ამაზე კვლამ სიცილი ასტება. 1896 წელს გიორგიმ შეიტანა თავისი ახალი რომანი სახელად „გულქანი“ ცენზურის კომიტეტში ნების ასაღებათ. უნდოდა „კვალის“ ხელისშემწერლებსათვის საღებრად დაერეებინა. „გულქანის“ არა ნაწილი წარადგინა, მესამე დამთავრებული არა ჰქონდა. კომიტეტმა ქიშიშოვის ჩაგონებით „გულქანი“ არ გაუშვა. ვერას გზით ვერ ეშველოთ.

ამ ამბავმა გ. წერეთელი ისე შეაწუხა, რომ „გულქანის“ დათვრები ხალხის აღარა ჰქონდა და მხოლოდ პატარა-პატარა ესკიზებს ათავსებდა „კვალში“.

გვიღდა მას აქეთ სამი წელიწადი, 1899 წელს, როდესაც ქართულ ცენზურად გვეყავა ახალგაზრდა ყმაწვილი გ. წერეთელი, მაშინ ხელახლა დაუფრუხდით „გულქანს“ და ახალი სათაურით „პირიშე“ დაეწყოთ მოთავსება „კვალში“. დაიმედა თერთმეტი ფელეტონი. მეთორმეტი ფელეტონის დაბეჭდვის დროს, ახალგაზრდა ცენზორი, გაჰყავებული მწვერფი აწერილობით ქალების აღზრდისა „ზავედინიაში“, მოჰყვა სიცილს. ამ დროს მიაქცია ყურადღება „გულქანის“ გალათმა, შეადარა აწერილი ადგილები დაატყვევებდა გულქანს და ახტება ერთი ვიევაგალი, არა თუ შეაჩერეს „პირიშის“ ბეჭედა, თვით კვალიც უნდათ დაეფრათ.

ან. წერეთლისა.

გამოსვლისათვის. მე პირადად ვიცი მრავალი ამგვარი მაგალითი.

გიორგის შრომისმოყვარეობა არ იყო საკვირველი მისი თანამედროვეთათვის. ვერავინაც ვერ უკონენეს სიზარმაცეს ნ. ნიკოლაძეს, სერგეი მესხს, ილიას და აკაკის, მომხრეობა ბაქრაძეს, მოსე ახტაშვილს, სანდო ყაზბეგს, ვანო მარაგულს, ვასო აბაშიძეს, ლადო მესხიშვილსა და მრავალ მათ დროისა და შემდეგი ხანის მოღვაწეთიც, მაგრამ ისეთი შრომა, რომელიც გიორგი აწარმოებდა და რომლის მოწმეც მე ვიყავი 1894 წლიდან, მართლაც საკვირველია და აღსანიშნავი არის.

ამ ხანებში მაინც გიორგი ჩაუტყველი იყო, დაუხურველიც და ნახევრად მწირიც. თუმცე გაჭირვებული წერილშვილის პატრონი იყო, მაგრამ იდუფად გატყე-

ბული, იგი ისეთ მუშაობას აწარმოებდა, რომელიც სრულებითაც არ უზრუნველყოფდა მისსა და მისი ოჯახის კეთილდღეობას. მას ედგა საწერი მაგიდა თვისი სამუშაო ოთახის შუა ალაგას. მასზე ელაგა სხვადასხვაგვარი ხელნაწერები, საკონტაქტო ფურცლები, ანგარიშები, გაციელებული ჩიი ქიპაში, ნაჭერი პერი და სხვა. ამ ოთახში მოიპოვებოდა შინაურები და გაგზავნილი. აქვე სწარმოებდა მათ შორის ხმაწალაო ბასი, ყაზათი და ყოველგვარი საუბარი. ამ ს მიუხედავად, გიორგი თავიანთი იჯდა და მუშაობდა. ზოგჯერ კამათსა და საუბარშიც ჩაერეოდა მოკლე ხნით და კვლავ წერას მიჰყოფდა ხელს ისე თითქმის ეს ზავურობა მას სრულიად არ უშლისო. და მართლაც არ უშლიდა. იმ დროს, როცა ამის თანამედროვე მუშაოს ცოტად თუ ბევრად ისეთ საქმესაც ეტყობოდნენ, რომელიც უზრუნველყოფდა მათ არსებობას, გიორგი ერთხელაც არ ჩასვლიდა ასეთ საქმეს და მუდამ ფრიალდ ხელმძღვანელ იყო. ეს კი არა და მუდამ იმის ფაქტში იყო, როცა მოიცოდა, თუ როგორ მოეწყო ხელი აკასისათვის, რათა მას ჰქონოდა თვითნებური ღონისე წერისათვის და ახერხებდა კიდევ, დაუზღაბდებდა ხოლმე ცალკე ოთახში მაგიდას საწერ-კალმითა და ქალაქდით, სადაც აკაი ხშირად სწერდა ხოლმე.

ერთხელ გიორგის ვესტრუპე სწორეთ ისეთი კარგის გასაღების ტერმუტინიდან უკერდა. შევედო თუ არა გიორგის ოთახში, მომესალმდა და მიმიყვანა ტერმუტინისთან. — შეხედ, შეხედ, როგორ ყალბე უდგას თმა და როგორ ღლინებეს, ლექსის დაწერისათვის ემსახიდა. უკერე!

თუ სადმე საქმეზე, კრებაზე, სტამბაში წასასვლელი არ იყო, გიორგი მედამ მაგიდას უჯდა და სწერდა. თუ არ სწერდა, კორექტურას ასწორებდა ან კითხულობდა. ძალიან ლეყარდა ახალგაზრდობა და მასთან სჯა-ბასი. შრომას გიორგი ჯერინებით თითქმის კარგად იტანდა და ბოლომდინაც კარგად აიტანდა, რომ კარგი საზრდოობა ჰქონოდა, მაგრამ ცუდმა საზრდოობამ და ზედმეტმა შრომამ დაასლია გიორგის ბუნებრივი ძლიერი სხეული და ჯერ კიდევ არა მოხუცებული იმხვერბლა კიდევ.

ფრიალდ სასტუმროს და სასარგებლო ოქნებოდა მისი ყველა ნაწერის გამოცემა. ეს გამოცემა სასიხით დაარწმუნებდა მეთხელ საზოგადოებას აქ ნათქვამის სინამდვილეშიაც და მისი მოლოწეობის სიძლიერეშიაც.

ივანე ელიაშვილი.

მიზორგის პანიფისტი

1925 წ. რევოლუციის პირველმა ტალღებმა აიძულეს ნიკოლოზ II-ის მთავრობა გამოეცა ჩვილმეტი ოქტომბრის მანიფესტი. ეს რევოლუციის პირველი ნაბიჯი იყო გამარჯვებისკენ, რის შემდეგაც მუშათა კლასი უფრო მეტი სიმშვიდით შეუდგა მზადებას უქანასკნელი იერიშის მისათაღად მეფის ტახტზე. საერთო ვატიცა, შეიარაღებული აჯანყება, მთელი რუსეთი რევოლუციის ცეცხლში გაეხეთქა. ბერუდუხია კი 17 ოქტომბრის მანიფესტით დაქვეითებული განზე გადაგა და აჯანყების გადამწყვეტ წუთებში იმ პასუხობასაც აღარ იჩინა როგორც 17 ოქტომბრამდე, დამარცხდა შეიარაღებული აჯანყება, აიშარა საზოგადოები, გადარწმუნდა მუშათა უზენი და რევოლუციონერი-სოფლები, რევოლუციონერი ორგანიზაციები სარდაფებში გადავიდნენ და აქ ემზადებოდნენ შემდეგი იერიშისთვის. მიუხედავად შუა რევოლუციის რევოლუციონერი სოფლისეებითა მუშათა მასებში არ კლდეულობდა და 1906 წ. პირველ ნახევარში თითქმის კიდევ უფრო გაიზარდა. სწორეთ ამ დროს მეფის მიერ იქნა მოწყვეტილი პირველი სახელმწიფო სათათბირო, რომელსაც ეთომდა ჩვილმეტი ოქტომბრის კონსტიტუცია ცხოვრებაში უნდა გაეტარებინა. ყველა ლიბერალური თუ სოციალისტური პარტიები მთელი თავის არსებით შეუდგნენ არჩევნებისთვის მზადებას. ამუშავდა ტენდერები რუსთა კავშირი, რომლის საშუალებითაც მთავრობას სურდა სათათბიროს შემაღელობა შეარსებული ყოფილიყო. მხოლოდ ლენინი არ ენებებოდა საერთო ფრაქციში, მან სათათბიროს პოლიტიკა გამოუცხადა, რამაც სოც-დემოკრატიულ პარტიას დიდი აურზაური გამოიწვია. მას ბლანკისტს უწოდებდნენ. ლენინს კი ის რევოლუციონერი განწყობილება, რომელიც მუშათა მასებში იყო მაშინ ათას

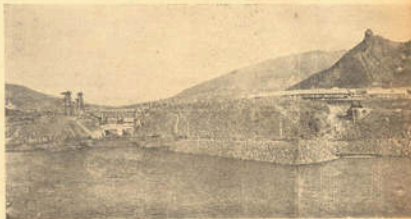
სათათბიროს უჩიხა და ტრეცედა პარტიას პოლიტიკით შეხედრობდნენ სათათბიროს, რათა ყალბი ილუზიები გაეფანტათ მასებში და სულიერი განწყობილება რევოლუციისაკენ მიემართათ.

შეიკრბა სათათბირო. მთავრობის მიმდებარე იგი-შეიკრბოდა გამოუდგებოდა არ გამართოდა და მეფის წინააღმდეგ განწყობილება დემოკრატიამ სათათბიროს შემარცხენე დეპუტატები გაუჯახა.

რამდენიმე კვირა ითათბირა სათათბირომ, რომელსაც უნდოდა დაეყოლებოდა მთავრობა, რომ მას ჩვილმეტი ოქტომბრის მანიფესტი ცხოვრებაში გაეტარებინა, მაგრამ გამარჯვებული რევოლუცია განაგრძობდა თავის საქმეს და უარადლებას არ აქცევდა სათათბიროს ლაყობას, რომელიც მალე მოსწყინდა და ერთ მშენიერ ღღეს ის დათოხილიდა გამათახება. კიას რომ ფეხი დააქრო ისიც გაიარყვებ. აქ კი ვეღარ მოითმინეს და გერეწოდებულმა შემარცხენებმა: კადეტებმა, სახალხო სოციალისტებმა და მენშევიკებმა დასტოვეს პეტროგრადი, გადიდნენ ვიბორგოდა და გამოუშვეს მანიფესტი, სადაც აღნიშნავდნენ რომ ჩვილმეტი ოქტომბრის დაპირებანი ყალბი გამოვლია, რომ მთავრობამ მოატყუა ხალხი და მოუწოდებდნენ რუსეთის ხალხს აქტურე გამოსვლებისათვის.

ამ მანიფესტის თავისებურათ გამოყენება მოინდომეს რევოლუციონერებმა და გადასწყდა მისი ფართოთა გაერელება. ქუთაისში ამ მანიფესტის რამდენიმე ეგზემპლარი მოვიდა, რომლის ტექსტი გახსოვის წაგვარ გვერდს უდრის. საჭირო იყო გადაბეჭდვა რამდენიმე ათასის, მაგრამ უბედურება ის იყო რომ საიდუმლო სტამბა პატარა ფორმატის იყო და ამას ვარდა ათასობით გადაბეჭდვა დიდ დროს მოითხოვდა.

გ ა ჯ ე ს ი

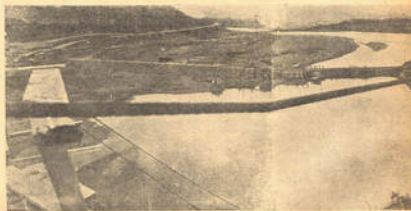

მ ე ნ ლ ე ბ ა

„მელეტი“

საქართველოს
მ. მ. მ. მ.
საზღვაო

„მელეტი“ მ. მ. მ. მ.

საქმე კი დაყოვნებას არ ითმენდა და ბოლშევიკურმა კომიტეტმა გადაწყვიტა მანიფესტი რევოლუციონერი წესით დაეცემოდა. ალხიანოვისაგან გადაწყვეტილების ჯერ ისევ ცვალიდ ადიოდა, დღე არ გავიდოდა რომ ქალაქის რომელიმე ქუჩაზე არავინ მოეკლა გამხმარებულ ყაზახებს, რომლებსაც ქალაქის ქუჩები სახედრო ბანაკით გაეხადათ. გარეთ გამოსვლას ეთრავინ ბედავდა ვერც დღე ვერც ღამით. და აი ამ დროს დილით 8 საათზე შუა ქალაქში რევოლუციონერებისაგან შემდგარმა პატარა ჯგუფებმა, რომელშიაც ოთხ-ოთხი ამხანაგი შედიოდა დაიკავე ორი სტამბა: კარნაუხოვის და ფერადის. კოსტა ჩენგელი, მე, აიკი დალაქიშვილი, თეთრელე კაკიაშვილი და ორი ასოთ-ამწყობი შევედით ფერადისთან. სტამბაში შემოვა დაწყებული იყო, გარდა მომწვავთა იყო კიდევ რამდენიმე გარემე პირი. ჩვენ შესვლას მინათა და მინაც არავითარი შთაბეჭდილება მოუხდენია, მხოლოდ მუშები, რომლებიც გვიცნობდნენ გაკვირვებით შეგვიტყობოდნენ.

გავიხსენებ სტამბის პატრონი ფერადე და აუხსენით, რომ მისი სტამბა დღეს ჩვენს განკარგულებაში უნდა იყოს და გაეფრთხილები, რომ თუ პოლიციამ გაიგო ჩვენი აქ ყოფნა ჩვენ ჯარს სოლოით შევხედობოდით და ბოლოს ეიჭნებოდით პასუხისმგებელი იმამი, თუ რა დაგმართებოდა თვითონ პატრონს სტამბისას. საშინელ მდგომარეობაში ჩავარდა ფერადე, მის თავი სიზმარში ეგზავნა. ფანჯრის იქით ქუჩაში ხედავდა ჯგუფ-ჯგუფით მოსარბულე ყაზახებს და პოლიციელებს, აქ კი მას თავზე დასდგომია თავზე ხელ-აღებული ხალხი და მისგან სტამბის დათმობას მოითხოვდა. მაგრამ რა ექნა, ხედავდა ჩვენ თამამ და დაწყევლებას, რისი დამამტკიცებელიც იყო მის მიერ შემწვეული ყუმბარები და თითო. კაცზე რამდენიმე რევოლვერი. მუხლი ჩაეკეცა და წაიღულდა, მე ვერ დაგთანხმდებოდი და თქვენ რაც გინდათ ჰქენითო.

ყოველ შემთხვევისათვის ის და მისი შვილი ცალკე ოთახში ჩაეკეტათ, მუშებს თავი მოუყარეთ და მივეცით წინადადება, შემოაბრისათვის თავი გაენებებიათ და ჩვენი ფურცელი აეწერათ. ზოგი მათგანი, რომლებიც ჯერ რევოლუციონერ წრეებს არ იყვნენ დაახლოვებულნი ისე გაა მოშტრდნენ, რომ გარყვეას ვერ ახერხებდნენ. ყოველივე ეს რამდენიმე წუთში ხდებოდა და ბოლოს დაიწყო ჩვენი ფურცლების აწყობა, პირველ საათებში ძალიან ნერვიული მდგომარეობა იყო, არავინ ხმას არ იღებდა. ერთმომომუშავე ქალმა ვეღარ გაუძლო, შემოაბრის დროს ისტერია დაეწარათ, ავიყვანეთ და ცალკე ოთახში მოვათავსეთ, ჩვენ სათითაოდ დაეაფეთლონოთ სტამბის უქნა ეზოები, თუ სრულა მოგვიხდებოდა რომ წასასვლელი გზები გვკლდნოდა. შემოაბრის დროს შემოვიდა რამდენიმე პირი სტამბაში საქმეზე, ჩვენ მათ ვაძლევდით შემოსვლის ნებსა, პირველად არაჩვეულებრივს არაფერს ამჩნევდნენ, გავიდოდნენ სტამბის კონსტრუქციის პატრონთან, რომელიც მდგომარეობას უცვლელსტყვოდა და საქმის შესახებ აძლევდა მოსულს პასუხს და უქანსენილი მხოლოდ მაშინ მიხედებოდა მდგომარეობას, როდესაც უკან აღარ გაუშვებდით.

შემწინებული დაგვიწყებდა მუდარას გამიშვნიკება კარგი არაფერი მოხდებდა და ნუ დამლუპავითო, ენაზე კბილს დაეპერ და არავისთან წამოხედება რამეო..... რამდენიმეგვარ ტელეფონით დარკება სტამბაში, ხაზინი მიდიოდა და შესაფერ პასუხს აძლევდა. ერთ ასეთ შემთხვევის დროს სახე გაუფითრდა და აჩქარებით დაიწყო ელაქასთან ბოდიშის მოხდა, დღეს ევლარ ვასწორ და ხვალ მე თვითონ მიგართმევითო. გაათავა ღამაჩაკი და ამიოხობა: „მადლობა ღმერთს“ მთავარ პოლიტიკიდან აგზავნიდნენ აქ დანაკვეთის წასაღებათო და დაეითანნენ რომ ხვალ მე თვითონ მიუტანდი, არაფერს არ დაეძებ, ჯანაბას სტამბაც და ყველაფერი, ოღონდ თქვენ აქ სრულა არ მოგიხდებოდეთო. სხვათა შორის სტამბაში შემოვიდა წიგნის მალხაიის პატრონი ვასიკო ბეგენიშვილი, რომელიც ბუნებით ძალიან ოხუნჯი კაცია. ეს ბეგენიშვილი ჩვენ ყველას გვიცნობდა, შემოაღო თუ არა კარები, მოგვკრა თვალი, გაჩერდა კარებთან და თქვა: „ისე უკან დაგებრუნდები, თორემ აქ ისეთ ხალხს ვხედავ, რომ სახეირო არაფერი იქნებოდა“.

ჩვენ არაღა თქმა უნდა აღარ გავუშვით, პატარა ხანს იყო გაირიდებული, მერე კი ისეთი ოხუნჯობა მორთო, რომ გაყინული ატმოსფერა გააღებო და შეიქნა საერთო სიცილი. ამ წუთიდან პატრონი თუ მუშებს თითქო ბინდა გადაუარაო. ყველა გუნებახე მოვიდა. გავათავეთ აწყობა—შევედრეთ ბეჭდვას, ჩარხი ხელით საზრუნებელი იყო, ყველა მიესია ჩარხს საბრუნებლათ. ბეგენიშვილი ოხუნჯობას, „პაშა“ (ასე ერქვა სტამბის პატრონს) ეს ჩარხი ჩქარ-ჩქარა ემართო, თორემ ამ გადაჩეულებს თუ ვინმე მოუწყწო აქ სოლოს დაიწყებენ მე და შენ მსუქნები ვართ და ბარკადათ გვიხმარებნო.

როცა ჩვენ ბეჭდა დაიწყეთ კოსტა წიგნიდა მეორე სტამბაში, გავიგებ როგორ მიდის იქ საქმეო. კოსტა ევროპიულად იყო ჩამკული და გარეგნობა არ ჰქონდა „ბუნტოვშიკის“, შეიძლოა ქუჩაში გავლა. ახალ გასული იყო კოსტა რომ კარები შემოაღო ყაზახის ოფიცერმა ვინმე ამილახვარმა, რომელმაც იბღბათ კარებშივე დიძახა: „Ну хозяин готовь мои визитные карточки“. ხაზინი მივარდა, დაწამდებული საღარბაზო ბარათები მაშინვე გახვია და გადასცა. აფიკერს ჩვენ თვალს არ ვაშორებდით, შევატყუეთ, რომ სატყუო ვერაფერი შეამჩნია და ხმა არ გავეცით. დაბრუნდა კოსტა და ვადმოგვკა, რომ იქაც კარგათ მიდის საქმეო. საღამომ მოაწია, დაბეჭდილი ფურცლები ნაწილ-ნაწილად გავიტანეთ სტამბიდან, სულ 8 ათასამდე დაიბეჭდა. იმ დღეს, იმ ღამესვე დაიჭირეს ყველა ვინც იმ დღეს ჩვენს გარდა სტამბებში იყო, მაგრამ მალე გამოუშვეს, თუმცა ზოგიერთების გვარები იცოდნენ, მაგრამ არავის გაუთქვამს. მეორე დღეს ამ რიგით დაბეჭდილი ვიბორგის მანიფესტი მოეფინა საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეს.

გ ა გ ი მ ა

(გზრავლთა თეატრის მოსკოვენი)

აპრილის ბოლო. 1924, მოსკოვი.

ვეძებ გზრავლთა თეატრის „გაბიმას“. მკირე კი-
ლოვკა, ნ. ეს უბრალო სახელია, არა მეოცნისა თეატრი იყოს.
შედიან ორი საზი. ვეკიანები, აქ ყოფილა.

შედიან. სარდაფის მსგავსი. ადრეა მეორე სარ-
თულში. სადა ზალა: ვითომ ფოთი. წააგავს „სალმის
კურსებს“ ოთახს. კედლებზე—ფოტოგრაფიული სურა-
თები: ზმეტს წილ ებრაული სახეი. ხალხი სიუჟეში
იკრიბება. ზმეტსად—სემიჩული პროფილები, ჩურჩული
სიუჟეში. მაკირეებს სიუჟე. კიდევ უფრო ჩურჩული
(გზრავლთა შორის).

ზარი „პარტერში“ გვიხმობს. ეს უფრო უბრალო
ოთახია, ვიდრე „პარტერი“. კიდევ უფრო: დაქანებული
კუბო. ფერა—რუხი. სივრცეზე და მელანქოლია.

უნდა წარმოადგინო „გაბიმასი“.
დრამატული ლეგენდა ს. ან-სკის (რაპაპორტის).
ეგტორს უმოგზაურა უკრაინისა და პოლონეთის
გზრავლთა შორის. ყური უდრია მოხუცთა თხოვრებათაღვის.
დიდი ცადიები და კაბალისტები, დიხუვები და ხერ-
მები, ყოფა ძველი და საიდუმლო: აი მასალა.

ორიგინალი ახალ-გზრავლზეა („ილიშ“).
ბიალიც ძველ-გზრავლზე გადაუღია („ივრიტ“).
გაბიმასი ძველი გზრავლია.

ვეუბლით დაწყებას. „პარტერი ზნელებს“
უეკრად ავარდება საიდუმლო სიძღვრა:
„რისთვის რისთვის ილტვის სული სიმაღლეთაგან

უფსკრისაგან?! რისთვის რისთვის ილტვის სული და-
ვარდნიდან ამაღლებისაკენ?“

ეს უფრო „კვილია“ ვიდრე სიძღვრა: უცხო, საზი-
ნელი, გაქრული, მწველი.

იხდება ფარდა. ძველი სინაგოგა. სადა მორითლო-
ბა. „ეზიბოიტისები“ (მოსწავლენ ყმაწვილები) სწავლო-
ბენ ტალმუდს. სახელები: ხანან, ენახ, აშერა. იქვე „ბატ-
ლანები“ (მოლაყენი). უკანასკნელი მშვიდრება, მაგრამ
ბედნიერნი უსაქურობითი რას არ მოუთხოვრებენ „წელკა-
ვიანი“ კილოთი! ზმეტს წილ ცადიებზე:

— „რუიენისი კავლეა ჰაედა 24 მესიოსისაგან“...

— „ტალნენსკი ოქრის ჭოშებით დადიოდა“...

— „ნიკელსბურგსკი გამიიხმო პირველყოფილი
გამლი“...

ამ სიტყვებზე შეიბრება „გამელელი“, რომელიც
იქვე დგას ტრანსში გადასული. იგი არაა ჩვეული ფიგუ-
რა. იგი უფრო მოჩვენებაა, ჩვეულ ყოფაში თრეოლ ქა-
რეივთა მჭირილი. ანტორ ტრაგედიის ხარისით დრეოპირად
წარმოვიდგენთ, შეიძლება მივიღოთ „გამელელის“ ფიგუ-
რა. მაგრამ ეს იმდენად, რამდენად იგი სახიერებაა ხალ-
ხის რწმენის. ისე, კი—ფანტასმა ზორციელ მოვლენილი.
მისი ცქერა უზიდავისკენაა მიმართული. მისი სიტყვები
აყირავება ჩვეული არესი. ეხლაც, ერთი ბატლანის თქმას
იგი უფროდ მოსჭრის:

— „ხომა ანოპოლსკი მათხოვარი იყო, მაგრამ სასწაუ-
ლებს იგიც ახდენდა“...

ამ სიტყვებზე გამოერკევა ხანან. იგიც ჩაერევა:

„სად შეიძლება ნახვა სასწაულომჭედ კაბალისტისა?“.
ყველანი ხანანს შესცქერავენ. მის ფიგურაშიც რაღაც
უჩვეულოა: რელიგიური მონომანიითაა აყვანილი.

ბატლანები გადასცემენ გამელელს ხანანის შესახებ:
„ლოი (ცოლი) სიმაყუა მთელი ეზიბოტის; იგი
ახლაც დიდი მკოდნა კაბალისა“.

ამ დროს შემოივარდება მტრიალი ქალი. მივარდება
თორას კრეტსაბელოთან დაგარდება. ტირის, მოსაქვას.
მოთქმავს ქართული ხატებია ნამდვილი მას ქალიშვილი
უვდება. თორამ უნდა უმელოს ბატლანები გარს ეხე-
ვიან. ქალი მათ „სალოცავისა“ აძლევს. ბატლანები მი-
დიან სალოცავად. ქალიც მიდის.

ჩება ხანან ამხანაგებთან.

მის ფიქრებში ლეა არის მხოლოდ, ლამაზი ასული
ისრაელისა. ლეასაც უყვარს იგი. მაგრამ ლეის მამა მი-
დარა სენდრ ნების არ რთავს გაჰყვას იგი ვილაც ლა-
ტაცს. სენდრ უძებნის ლეას საქმარს. მაგრამ ვერ ნახე-
ლობს. რა მიზეზია?—მისტრიტი შეტევა ხანანის. ყოველ
შემთხვევაში—ხანან ასე ფიქრობს.

აი ახლაც: ხანან დაქიბილია და დამაბული: ერთი
ახრიო, ერთი ნლომით: ლეა მისი უნდა იქნეს. სახატეში
ცხრა რეცეპტია თორასი, თვითუელში ოთხი ხეა სიცო-
ცხლის, ტრაჯედი ოთხი ?... ეს ხომ მაკვირ რიჩხია.
მაგრამ ლეას (Leah) სახელიც ხომ ვი ასოების ჯამით?..
ასე ფიქრობს ხანან.

ფიქრებს შეუწყვეტს ენახ, ზისი, მხანაგა:

— „შენ მიატოვე ტალმუდი“..

— „ტალმუდი ცოცხა და მშრალი. იგი მიწას აკრავს
ადამიანს. ხოლო კაბალა, კაბალა... მას მიჰყავს კაცი
ზნაარ საიდუმლოებისაკენ“...

— „მაგრამ ეს გზა საცდურია“...

— „განა ცოცხა ღმერთმა არ შექმნა?“

— „კოცდა სატანამ შექმნა“..

— „სატანა ვინ შექმნა? განა ღმერთმა არ შექმნა?
სატანა, სიტრა ახრა?“

ხანანს თანდათან იტაცებს ექსტაზი:

„რომელიც კოცდა უფრო საზნელია? რომელი ცო-
ცხა უფრო იტაცებს კაცს? რომელი კოცდა უფრო ძნელ-
მარადეა? კოცდა ქალსადმი ღვთისისა! და თუ ეს
კოცდითი ღვთისა განიწმინდა ცეცხლში, ისე რომ მას-
ში დარჩეს მხოლოდ და ღვთიერი ნაპერკალი, მაშინ
სიბილქე გადავა სიწმინდეში“...

და უფროდ ხანან, ექსტაზით აყვანილი, იწყებს
„ქებათა ქებიდან“ ექსტატიურ სიმღერას: „მშვენიერი
ხარ შენ, მეგობარო ჩემო“...

მთელი არე სიყვარული ატმოსფერით ივლინება.

უფროდ გაჩნდება ლეა. მასთან აირთხ: გადია ფრიდა
და მეტრიალი ვიტელ. იგი მოვიდა სახატეს ძველი კრეტსაბ-
მელის სანახავად მას დედა მოუყვდა და სურს წლის
თავზე ასეთი რამ მოქცეოს.

ლეა წამსად გამოიწოდება ხანანს. შეიბრება კვიპა-
როსის ხესავით და სეტქს მოხევევა. ამ ჰაზაში იგი მართ-
ლაც კვიპაროსის ხეა. მაღალი, მოქნილი: ისრაელის ასუ-

ლის სეველიანი თვლები, ქალწული ტურები, ზემო ბაგე თითქო ოდნავ გაპობილი, ძველი სუფთა პროფილი, მაგრამ ხელები, ხელები, რომლებიც ამჟამად სვეტს შემო-
აქლი? ეს სანთლის მასებზე ნუშისებურ ჩაყვითილი ფრჩხილებში — ასეთი ხელები მე ჯერ არ მინახავს. და მერე ხმა? სიყვარულის ტემბრის: ნახი და თბილი, მაგ-
რამ თანვე ლინთინავით კრიალა და მკვეთარი. აქ არის მოკლეფეხი ლიპსონი სვეტი სიყვარულისა. ხანან მთლად ატაცებულია მისი სილამაზით. მათი დიალოგი მოკლე:
ლე: „შევიღობა შენ, ხანან!... შენ ისევ აქა ხარ? ...
ხანან: „აქა ვარა“.

ამ ორ სიტყვაში მთელი სიყვარული ილერება.

ქალები მიდიან, დარჩება ხანან. მდის სვეტთან. მოხვევს ხელებს სწორედ იმ ალავს, საცა ლეას ხელების სითბო ჯერ კიდევ არ გაიციებულა. თითქო თვითონ ლეას ხეებს ხელებს და გაღერსება. კიდევ უფრო მძაფრი სცე-
ნა სიყვარულით ქრეველს.

მის ამხანაგს აფერს მოაქვს ამ ადგილს, რომ სენდერს ცდა გაუწილდა. ხანან ავარდება სიზა-ულით და იკე-
ლებს: „მე გაგიპარე“.

მაგრამ შემდეგ ირყევია, რომ სენდერის ცდა ჯერ კიდევ არ გაუმტოვებელია: მაჭახლები შეთანხმდნ და ქორწილი იქნება.

ხანან შეიჩხვია რისხვით. მას ყველაფერი ფეხზე: მარხილები, განბანა, შელოცვა, ატაცება? მოვარდება „რაზიხილი წიგნს“: იქ სურს იოვოს მაგიური ფორმული. ეს წიგნი „მშვენიერ კაბდალა“. მისი კითხვა შეუძლია მხოლოდ შეწირულს, უკანასკნელად განწმენდილს. ხანან ჯერ კიდევ ყმაწვილია: უცდელი. უფერად მოწყდება და ქედება.

სენდერ კი უბნობს ქედიხათვის. შემოცივებულია ცეკვით. „ხანან! ხანან! ხანან! წაიღეთ! სილა ხანან! წამოიჭებოდა გამეფელი. აიღებს ხანანისაგან დაგდებულ წიგნს. იტყვის: „წიგნი ანგელოზ რაზიხის... ხანან და-
იღუპა“.

საშინელება.

აქ თაუდება პირველი აქტი.

მართალია საჭიროა შესვენება: სული იხუთება.

სენდერ აქტი ლეას ქორწილით იწყება.

მეორის გზით ლხინა მათხოვრების. თორმეტი მათხოვარი: ელკა (კუთხაქლები), დგოსია (უხელო), ბაბე (ბაყაყი), იახნა (ბუში), რიფა (ბოშა გოგო), მუხა (ქლე-
ქიანი), დრეიზ (შეშლილი), ზუნდ (უქნიანი), ბარა (კანტონისტი), ბეიდი (კოკლი), დელან (ტიტლანა), შელიმ (ყრუ მძებელი). თვითონ სახელები იძლევიან პრო-
ფილებს — დალმეტი მელალონიგის. ცეკვაზე გაგვიყვანს. ვისაც უნდა „შაბაში“ ნახოს, მათი ცეკვა უნდა ნახოს. რაღაც საოცრებათ ამ ცეკვაში: სიმბიზის მეტი მასში არა არის რა, მაგრამ თვალს ვერ მოაცილებს მას მაინც.

შემოდის სენდერ. ულოცავენ.

შემოდის ლეა მეგობრებით. ულოცავენ.

განაგრძენ ცეკვას.

ჩვეულებით სასძლო უნდა გაქვებს მათ ცეკვაში. ცეკვას ლეა. ყველასათ: გარდა შეშლილ დრეი-
ლისა. შეშლილი მივარდება და კითხით გაიტაცებს ლეას გიჟური ცეკვით. ლეა იღვება. მათხოვრები ჰკეიან:
კიდევ, კიდევ, დრეიზ მთლად ვადიარია. ლეა ვარდება

ქანკორეული, ცნაბარითმეული. მათხოვრები „გაგვი-
დებინ“.

ლეა გონს მოდის:

„რაღაც უჩვეულო არამიწიერა ძალამ გამიტაცა და წამიღო შორს... გადიან? მართალია, ვითომ უდრო-
ვოდ მიცულებოდა სულები ჩვენთან ცხოვრობენ, გარს გვეხვევიან?!“.

გადის მაგიერ პასუხს გამეფელი იძლევა:

„უდროვოდ გარდაცულების სული მიწას უბრუნ-
დება ახალი სხეულით... და ადამიან ხშირად, რომ მოხეტე
სული სხეულდება ცოცხალ ადამიანის სხეულში, ერთის
მის სულს და ამაში ჰპოვებს სხეულობას. ეს არის დიბუკ...
გამეფელი გაქრება. მაგრამ მისი სიტყვა ლეას სე-
რას საშინელებით: დრეიზმა რომ გაიტაცა ცეკვით,
ეს ალბად ვიღაცას სულის მოვარდნა თუ იყო...“

ლეა მიდის. სასაფლაოზე. ღნდა დედის სული მოი-
წვიოს ქორწილზე. თან გადის თბოვს, რომ მან ნება
მისცეს — ხანანის სულიც მოიწვიოს..

აპასობაში მოქაეთ ზემოთ სასიძო მანაშე. მას-
თან არიან: მამა მისი ხანან და მასწავლებელი მისი მუნდლ.
უკანასკნელი ასწავლის სასიძოს „სიტყვას“ ქორწილზე
წარმოსამტყელო. აქ იმართება ებრაული კომბო, ბასრი
და დაუშვრეტელი. მანაშეს ეზნია მისი, ვინც მისი ცოლი
უნდა გახდეს. მასწავლებელს მოქაყს იგი განხვ.

კვლევ განდებთან მათხოვრები: აურხაური, გინება.
ბრაზება. „ეს რა ლხინია!... და სხვა. ჰიბრიდული ყოფა
ებრაელების ამ ხრილშა ჩამოყვებული სისხლის სურ-
ნელებით, შემოდის სენდერ. დაუწყარბებთან. „სად არის
სასიძო?“.

ლეა მოქაეთ. უნდა გამოაწიოს საქორწილოდ მეგობ-
რებმა. იწყება სხენებული სიმღერა — „რისთვის რისთვის...“
ლეა ჯდება საბარბაშოში. მოქაეთ მასთან სასიძო. მენაშემ
ლეას პირზე მანდილი უნდა გადააფაროს (ნიშანი ნიშნო-
ბის რიტუალის). მაგრამ ლეა წამოვარდება და იკივლებს:
„შენ არა ხარ ჩემი საქმარი!“.

მაგრამ ეს ცოტაა. უფრად იგი ვაჟური ხმით იწ-
ყებს სიმღერას „ქებათა ქებიდან“. ეს ხანან მღერას მასში...
„შესულა დიბუკ“ დაივიწყებს გამეფელი. ყველას
მოიცავს საშინელება. მათხოვრებს ხოლით მოაქვთ ეს
საშინელება..

აქ თაუდება მეორე აქტი.

ალბად — სულის ამოთქმისათვის.

მესამე აქტი იხსნება მისიძოლზე ცადიკ აზრიელთან.
შაბაის დედოფალის გაცილება. ხასილები თერე-
ბიან აზრიელს ღრმა სწავლით. „როცა ვარდება ადამი-
ანის სული ყველა სფეროებში სტრიათ... და რამდენად
მალად იყო ამაღლება, იმდენად უფრო ღრმაა დაიკება“.
აზრიელი არეულია. იგი გრძნობს მძიმე ღვაწლს ისრაე-
ლის ხსინათვის.

შემოდის სენდერ. შემოჰყავს ლეა. თბოვს აზრიელს
— განათავსუფლის ქალიშვილი დიბუკისაგან. აზრიელი
ყოყმანობს: იგიც სუსტია. შემდეგ თანხმდება.

იწყება საშინაო სცენა დიბუკის გამოგდებისა.

აზრიელი „ნირვანა გახელებული“. ნირვანა და გინ
ხელება ერთიმეორის უარისმოყვითა, მაგრამ მის ფიგუ-
რამ რაღაც იდეალურებით თავსდებიან. აზრიელი ცდი-
ლობს გამოავლის დიბუკი ლეასაგან. ლეა მორჩილია და

თანხაბა, მაგრამ თვითონ ხანან ურჩია: იგი არ თანხმდება და კივის ლეას სიბრძნისად.

„გამოდი!“ უყვირის აზრით.

„არ გამოვალ!“ უყვირის ხანან:

„მთელს სამყაროში გამოიწდა ერთი სადღური ჩემი სულისაჲსაჲ—და თქვენ განსაღო გამავალით იქიდან!“ არ გამოვიდა!“...

შეიშურებდა რაბინი შაშწონ მსაჯულებით. იგი მოუთხოვრებ: სამეფო იყო სიზმარში მისთან ვიღაც ქვედარი ნისონ, რომელიც იწვევდა სენდერს თორა სანაბარ-თლოსთან. ამას კავშირი უნდა ჰქონდეს დი-ბუტთან.

აზრიელი ხსნის „თორის განსჯას“.

ერთი მხრით გარდაცვლილი ნისონია, მეორე მხრით აცასახებული სენდერი. არ აღმოჩნდა? ყმაფილობაში მეგობრული ყოფილება. ერთდროულად დაჭირვნილებთან. პირობა დაუფიქრებელი: ქალი და ვაჟი მათი ცოლ-ქმარი უნდა გამოადარებოდნენ. შემდეგ ერთი მეორეს დასცილდნენ. სენდერი გამიძვრდა. ეკალა ქალი ლეა. ნისონ ადრე სიყვარულს დაარბა თუ ხანან, ხანან და ლეა შეგუდნენ ერთმანეთს ერთმანეთისათვის აღიქმულნი. შეიყვარეს ერთმანეთი. მათ სიყვარულს სენდერი გადაეცა. ხანან მოეჩუა მანერ სულის მადლით. უფროვლად გარდაიცვალა. მამა მისი დარბა ორბივე ქვეყანას მოკვეთილი: უშველო, უკანონო“ (ლოცვა).

განაჟინი: სენდერმა უნდა იკითხოს „კადანა“ ნისონისა და ხანანისათვის. ნახვიარი ქონება უნდა გასცეს ლარიბებს, ნისონმა უნდა ააბრთოს სენდერს ფიცის გატეხა და ნება უნდა დართოს ხანანს მიატოვოს ლეას გვამი. სენდერი თანხმდება. ნისონ არას ამბობს: ჰქრება. ეს ცუდი ნიშანია.

ახლა კი გახატვლება უკანასკნელად „ნირვანა“—აზრიელი. უყვირის დიბუტი. დიბუტი არ მოჩივდება. მაშინ აზრიელი იწყებს „ხერემს“ (პირა და ხორციანი სახელია ანათემისათვის). შეიქნება დიდი რიტუალური მზადება. წმინდა სამოსლები, სათიფთო, საყვიბარი, ლოცვები, დააწყებენ ლეას და გარს უფლის მის გვამს აზრიელი. სამეფო, დარბაზებს „ხერემს დიბუტს. დიბუტი გამოდის ლეას გვამთან, ლეა გონს ჰქრავს.

მიზარებულა და ხიბია.

სიმღერა „რისთვის რისთვის“...

ლეა მარტოა. მის გარშემო შემოვლებულია აზრიელის მიერ მავიფირი რკალი. რკალში კენესის ლეა, მიტრეხებული ხანანისაგან, რკალის გარე კენესის ხანან, გამო-სული ლეას გვამისაგან.

ლეა: „იგი კენესის აჟ“.

ხანან: მეორის სიმღერის „ქებათა ქებიდან“.

ლეა: „ხმა მესმის მე შენი, მაგრამ სახეს ვერ ვხედავ... ვინა ხარ?“

ხანან: „დამავიწყდა... მაგრამ ხსოვნა ჩემზე დარბა შენს ველში“...

ლეა: „ჰა ეს შენა ხარ... მოვდივარ შენთან, ჰეხო საქმარი“.

და „ქებათა ქების“ სიმღერას ახლა ორნივე ერთად მოვრჩებ.

ლეა სიყვარულის ძალით არღვევს მავიფირ რკალს. მისი სული უფითდება ხანანის სულს. სხული კი დავა-რდება მკვდარი.

გაიხსნის საქორწილო მარში.

„გვიანა“ გაიხსნის გამეფებით.

ფარდა ეშვება სიდიდული სიმღერის:

„რისთვის რისთვის ილტვის სული სიმალე-თაგან უფსკრულობისაგან? რისთვის რისთვის ილტვის სული დავარდნიდან ამაღლებისაგან?“...

„წამოძვინება ვათავდა...“

არასოდეს არ მივრჩენია ასეთი შაშწონევი ლევა თეატრში.

გაქვრე სახლისაკენ.

დამავიწყდა რომ აქ რუსეთია.

დამავიწყდა რომ აქ მოსკოვია.

ფაქტობა რაღაც უცნაურ სამყაროს, რაღაც უცხო სამთავროს: სხვა რასასა, სხვა ხალხს, სხვა რწმენას, სხვა ხასიათს.

ვეშურები სახლისაკენ — უკან მომდევნე:

ეშობრისტებმა, მაგლანებმა, ხსიანები, ცადიები, მათხოვრები: იახნა, რიგინა, ზნუხა, დრიხლ, ზნუხლ, მუ-ლიმ და სხვები. რაბი აზრიელი და რაბი შიმშონ.

იღუპნენ იქვეა გამეფების ორქოლი ფიგურა და სმენას აყრუებს მისი სიშიშარი ძახილი: „დიბუტ!“...

კიდევ უფრო მაშინებს გახელებული „ნირვანა“ — რაბი აზრიელი და მისი წყევლა „ხერემს“. ჰო, ეს „ხერემს“ ეს სიტყვა—სხეული, საც ფიგურითადაა მოცემული მთე-ლი სიტყვა (ხერემ, ხერემი)...

ამ საშინელ ქაბუტქში იმართება ტანაშოტლით კეიპარისი—ლეა, ულამაზესი ასული ისრაელისა. მესმის მისი ტკბილი სიტყვა სიყვარულისა, რომლის სილამაზეს მისი ხელების მეტყველება ედევნა.

მესმის მისთან ერთად ხანანის ექსტაზით აყვანილი მღერა, საცა სიყვარულის გარდა არაფერია.

ვხედავ სიყვარულის გარღვეულ მავიფირ რკალს, საცა ლეა და ხანან უკანასკნელ ერთმანეთს ეხსმებიან და ჭო-რწილს სიკვდილით დღესასწაულდნენ.

რა აყვალდები ეს: თეატრი, კულტი, რიტუალი, თუ სხვა-რამე?

აქ არის თეატრი, მაგრამ რაღაც თეატრულურად.

ყველაფერი, რაც აქა ხდება, ჩვენთვის უცნაოა: სხვა, ხანაგდასული, ძველი, თითქმის პრიგისტორიული.

და მანაც ასეთი დიდი ლეგენა იწყებს.

რა უნდა ავიკითხოთ მთელ, ესთესისკი ეს ჯერ კიდევ თავისი, მუდამ ახალი, მუდამ ცოცხალი? მითი შთა-ბეჭდილება ხომ ნაპირებდევნელი იქნება.

ეს არის თეატრი მიოლის, საცა რასისოლი ქმედითი სიყვანა ისტორიაა თვითონ. ეს არის თეატრი ფესვების, ძირების, ქვედა ფენების, საუკნოებში აქმეული განცდების.

ეს არის თეატრი რასისის რიტუალის.

ყოველი სახე აქ ნილიაბია მხოლოდ: უცნობი, შორე-ულის.

ყოველი სიტყვა აქ ნიშანია მხოლოდ: ძეგლის, ხან-გადასული.

აგრეთვე: ყოველი ქესტი, ყოველი ნაკვითი ცეკვისა, ყოველი ხეყული სიმღერისა, ყოველი გრეხილი ტრანალიზის.

აქ ყველაფერი „ყოფა“ და იმავ დროს „ლანდი“.

აქ „ყოფა“ მომპრუნებულია, დაყენებულია საუკუნოების სიგძეზე. ამისათვის მისი რეალიზმი სხვაა: მომპრუნებული, ნაპირებგადალახული.

ეს არის თეატრი კუნთების, მამასადაიმ—ნების.

ეს არის თეატრი სისხლის, მამასადაიმ—ჩემის.

აქ არ აქვს ადგილი არც ჰაბუტის უნებო მელან-ქოლისად და არც ფაუსტის უნაყოფო ლტოლვას. აქ ყვე-ლაფერი ნებაა და ნაყოფი იმითათვის.

დღეს ეს თეატრი ანახორჩინდა. ჩვენ მას „უკანას-კნელად“ ვღვარა გავიყვით, რადგან არ გვქვამს ის, რი-თაც „გამბიზა“ საზნადობს.

მაგრამ აქ შევარდნებაბა ლაბარაკი. ხომ უნდა იქმ-ნეს დიდი რწმენა დიდი რწმენის? ხომ უნდა იქნეს მავარი ნება? ხომ უნდა იქნეს გრძნობა „მეფის“? ხომ უნდა იყოს განცდა ფესვებით შორეულად გადასული?

ბოლოს და ბოლოს ხომ უნდა იქნეს თეატრი?

თეატრი დიდი გარეშე ამისა არ არის...

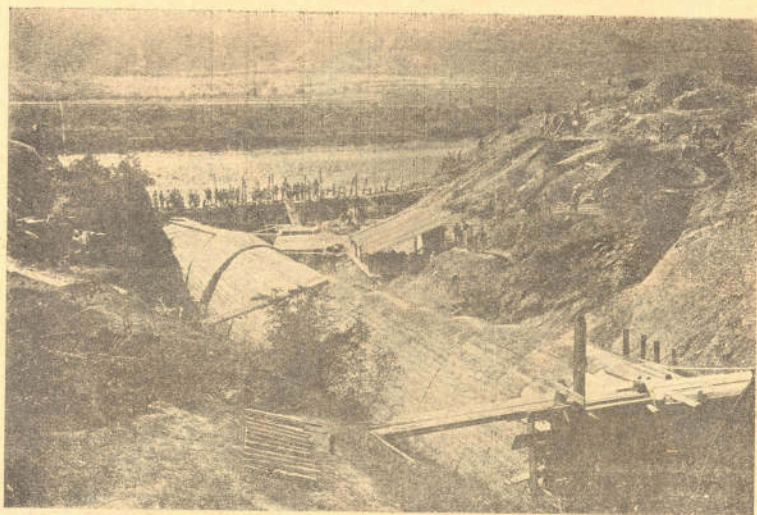
გრიგოლ რიბაქიძე.

P. S. „ფიბიბუტ“ დადგმულია განსვენებულ ივე. ვახტანგის მიერ. „გაბიბუტ“ აქვს აგრეთვე დამა დადგმული „მარადი გიბაბუტ“ (დადგმა განსვენებულ ვახტანგ მჭედელ-შვილისა).

[illegible]

„ხაქსონი“ სამეზობლო მართებულობა. 1-ლი რიგი მართებულობა მართებულობა. 1. სამეზობლო უფროსის მოადგილე იმე. მელქი-ფაშველი, 2. სამეზ. უფროსი იმე. ბ. პიჭინაძე, 3. სამეზობლო მართებულობის პირველი მოადგილე იმე. მელქი-ფაშველი, 4) იმე. ლუკა-შენიკოვი. 2-ლი რიგი მართებულობა მართებულობა. 1. ტეზ. ფამ. უფროსი იმე. კოტეშვილი, 2. ტეზ. ფამ. უფ. თამაშაშვილი იმე. ჩიქოვანი, 3. იმე. მელქი-ფაშველი, 4. იმე. კარგინი. 3-4-ე რიგი მართებულობა მართებულობა. 1. ვლად-მელქი-ფაშველი, 2. იმე. საბაგინი, 3. იმე. მელქი-ფაშველი, 4. ხალხ-სოციალ-დემოკრ. 2. ვლად-მელქი-ფაშველი, 3. კარგინი.

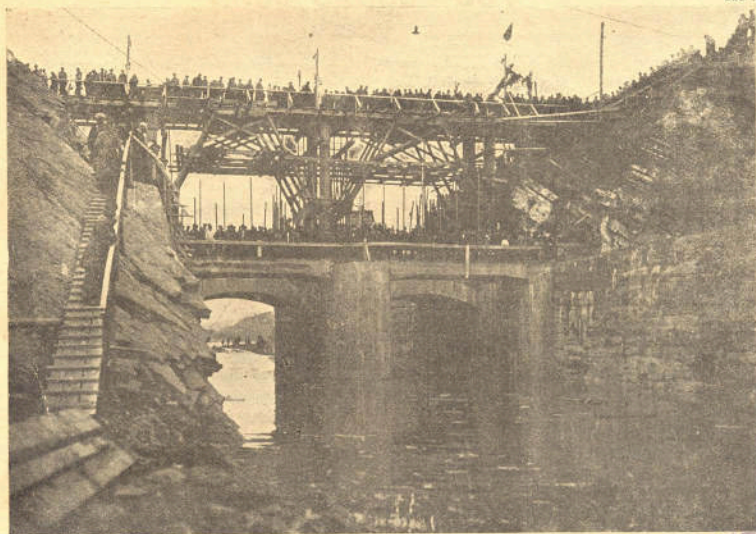
ბილის აგება მაწია-ხევის სრამზე.

ბილის ბილი.

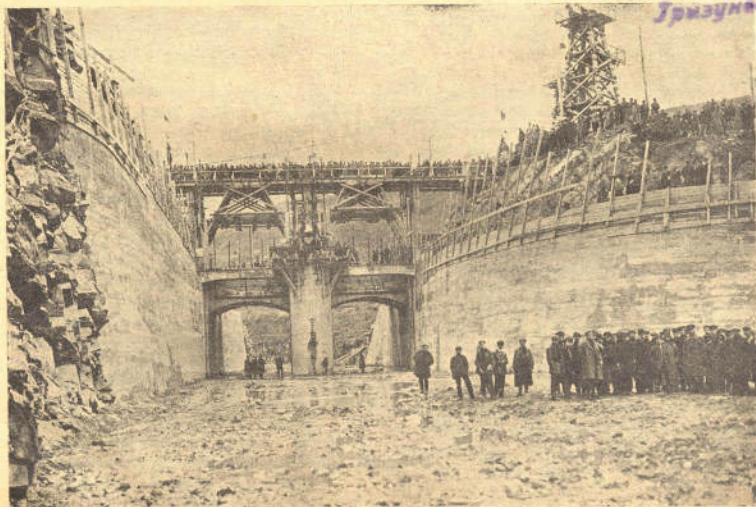
ზ ა ჯ ე ს ი შ ე ნ დ ე ბ ა

საქართველოს
საბჭოთაო
საზოგადოებრივი
საინჟინერო
საგანმანათლებლო
საზოგადოებრივი
საინჟინერო
საგანმანათლებლო

ზაქესი, ჯგერის აგება განათბარში წყლის გადმოშვების შემდეგ.

КОЛЕСНИК
Мил. Дегасов
Тризунда

ზაქესი, ჯგერის აგება განათბარში (წყლის გადმოშვებამდე).

წყალქვეშ ნავი

(მოთხრობიდან).

ზღვის ზედაპირზე ამოვდით დილით, ადრე. ჰორიზონტი წმინდაა. განვარდობით ჩვენს მოგზაურობას.

გუმინდელ ქარიშხლიდან დარბა მხოლოდ მკედარი ლელვა, ზანტად ეკანება ტალღებზე „მურენა“. ჩვენს ზევით მტრედისფერად ბრწყინავს უწყლო ოკეანე. ჰევეით კი—დარბნელი ტრამპი უნაპირო და უსაზღვრო; კანკალევენ დაწმენდილი გორაკები, კრიალებენ, თითქოს მოფენილი დასხვრეულ სარკის ნატეხებით.

ხმაურობენ დიხვლები, დაყინებით მიჰყავთ ნავი საიდუმლო ჰორიზონტისაკენ....

რა მოგველის ჩვენ იქ, ცისფერ საზღვარს იქეთ?

საღილაობისას, როდესაც შევედევით უკანასკნელ თავს, საყვარელ კამპოტს, მოისმის ზარი. ის ყოველთვის გვიშლის ნერვებს, ისეთი მაღალია და მოულოდნელია მისი ხმა. ვტოვებთ ჩვენს ფინჯლებს.

საჩქაროთ ვემზადებით ჩაძირვისათვის.

თავში გაავიდელებს აზრი, რომ ჩვენ მოგველის შეხვედრა მტერთან.

—გასწორდით,—მოისმის უფროსის ბრძანება.

არის, ექვასუბეთ ჩვენ.

—ელექტრო მოტორებო, წინ! ცხრაასი ამპერი ჯეობირზე.

მივღებთ პერიოპობის სიღრმეზე. საომარ ნაბატის შემდეგ აკიბალულია ლაპარაკი.

სიჩუმეა. წერტილად და სეიდანიან ამბობენ თავის სიმღერას ელექტროს მოტორებით.

უკანადაა ფეთქავს აზრი: რა ხდება ზევით. სერიოზული მდგომარეობა, თუ ისე, სხვათა შორის? მხოლოდ კომანდირმა იცის ეს, მხოლოდ ის არის შეერთებული პერიოპობით გარე ქვეყანასთან. დანარჩენები, რომელ კაცზე მეტი, უკვე დამიანები არ არიან. ეს ცოცხალი მოწყობილობა იმ ურცხვ მანქანებთან ერთად, რომელიც ნაეზება. ნერვები დაკიმული ვაქვს არა მარტო ჩვენ, ეს ნერვიულობა საგრძნობია მეტანხმის ყველა ნაწილებში.

თხუთმეტი წუთის შემდეგ ამოვდივართ ზღვის ზედაპირზე.

—კომენდორებო, ზარბაზნებთან!

ვხსნით ლიუტებს. სხვებთან ერთად მეც ამოვხტი ზედა პალუბაზე. ჩვენს წინ გერმანული ხომალდი. ჩვენი სიგნალის შემდეგ ის ჩერდება. ის მიმდებ ქანაბს ზანტი ლელვისაგან. ვუხალღებებით. პალუბაზე მოსჩანს რქოსანი პირუტყვი.

უფროსი ოფიცერი გოლუშევი რალაცას უყვირის რუპორში გერმანულად. ხომალდზე დიდი ალიაქოთია. რამდენიმე წუთის შემდეგ მთელი ეკიპაჟი სხდება ნაეზება და მისის განზე. ნავი კაპიტანით და მისი თანამგზავნი მოგვარდება ჩვენსკენ.

კომენდორები (ჯრილავენ ხომალდს, მაგრამ ის იძირება ნელა. წინა ნაწილში იწყება ხანძარი. ხარები სასოწარკვეთით ბლაიან. ზოგი მათგანი ტყდება ხომალდიდან და ცურავს ოკეანეში. ჩვენ თან მიგვყავს კაპიტანი და მისი თანამგზავნი. დანარჩენებს ეტოვებით ლფის ანაბარა ნაეზებში—ზღვაზე. ისინი მიეშურებიან ნაპირისაკენ, რომელიც ოდნავ მოსჩანს. მათ მოეღოს დიდი გზა ნაპირამდე.

„მურენა“ მიდის წინ. ჩვენ მოგვდევენ ხარები, გადმოხტებიან ხომალდიდან—მოსურავენ ჩვენს უკან. სულ ხუთი. ერთი მათგანი, ყველაზე უფრო დიდი, თეთრთავიანია—ყველაზე წინ არის. მას ამოვლევადი აქვს რკები, შეიძლება დამხსრებული აქვს ზარბაზნის ტყვიით. ის ზევით აშვებს გასისხლიანებულ სახეს და ღმუის სასიკვდილო სველსავს.

მთელი ხომალდი მოკულია ხანძარით. ალი ბობოქრობს, ივლანება, ისერის შავი კვამლის ღრუბლებს. ხარების სამხედრო ღმუილი, ღმუილი მთელი ჯოგის აძრუვებს ჰაერს, დდება ზღვას დიდ მანძილზე. ამ ღმუილში არის ხეყნა, მუდარა დახმარებაზე, მასშიღ—წყველია ჩვენს მიერ. კიდევ ერთი წუთი და ხომალდი სრულიად დაიმალია. მოისმის ორთქლის ქაბების აფეთქების ხმა, აიშრათა დიდი სვეტი წყლის—უკანასკნელი კენესა გემის.

ხომალდი აღარ არის.

წინანდელივით ლელავს ზღვა.

„მურენა“ ემატება სვლას. ხარები ჩამოვარდნენ. მხოლოდ ერთი, თეთრთავი, ყველაზე ღონიერი, კიდევ ჩვენს ახლო არის, რა საბარალოდ ღმუის იგი მისი საყვირის ღმუილი იწყება დაბალი ღმუი და თავდება მაღალი ოდნავ ღრიალისებურ ნოტიო. ის ტირის, გვიძახის, გვემუქრება ეს ყვირლი უბედური პირუტყვის სიკვდილის წინ აწვევა ზა სულს და ქენესა გულს.

მარტოსები უზნაბილედებიან უკან. ყველას სერიოზული სახეები აქვს, თითქო ახლა დაჰკარგეს ახლო-ბელის ადამიანი. ელექტორი სიღრმევი კი, ეს გაუსწორებელი ლოთი, ფარულად იწყნადავს თვლებს, რომელნიც სასევ არიან ცრემლებით. მე გულდათუთქული მივდივარ ჩემს ადგილზე.

მარტოსები უზნაბილედებიან კაპიტანს და მისთანამგზავს სადილით, ისინი სკამენ, ილიმებიან, თითქოს უნდათ სთქვან:—მეგობრებო, ჩვენ თქვენთანა ვართ.

ეს, თუ ურბე ქვეშ მოხვდი—ემშავს სახელსაც და ირქმევ.

საღამომდე არაფერი მომხდარა. შევხვდით მხოლოდ ნეიტრალურ ხომალდებს. ღამე გაეთათე ზღვის ფსკერზე.

მეორე დღეს აზიდი გაფუტდა. გამოჩნდნენ კლდინი ნაპირები, მათში იმალებოდნენ წყლები: მივედით ახლოს, აქ ზღვა მრისანებდა და გრგვინავდა. ვებრთელა ტალღები დაღულავად ეხებებოდნენ ქვის სიმაგრეებს, იჭავებოდნენ, შეხვდნენ ისტორიებს ისე, როგორც ტყეებს. კლდეები—დათარბულნი ურცხვ ბრძოლებში, პირუტყვად იხედებოდნენ გამოქცნობ სიერეში, საიდანაც მოდიოდნენ ახალი მემოიანი თეთრი-ჰაფიან მუზარადებში.

ზარს გამოჩნდა კვამლი.

„მურენა“ წაიდა უცნობ ხომალდისკენ. როდესაც გამოჩნდნენ ანძები და ცისფერი ცა, ჩვენ ჩავიჭირეთ.

რამდენიმე წუთის შემდეგ კაპიტანმა შეგვაცნობინა—გერმანული გემია, არ ვიცი რა ტიპის.

მოვეზადეთ გასროლისათვის.

შემდეგ მოისმა ბრძანება:

წინა აპარატებო—მოემზადეთ!

მე ვდგავარ მარჯვენა ნაღმის აპარატთან. ერთი ხელი ჩაქილდებული მაქვს საომარ კლავანისთვის, ფეხი კი მიდვას სტოპორის აზარმაყზე. ასეთივე პროზაში სდვას მეორე მენამდვარ მარცხენა ნაღმის აპარატთან. ველოდებით შენდვას ბრძანებას, ყველაზე უფრო საშინელს, საბედისწეროს; სულის სიღრმეში კი, როგორც შორეული დაისი—გაიოღებს მოსაზრება, ალბათ ეს რომელიმე სამხედრო გვამია.

ჩვენს ახლო სალაპარაკო მილთან, როგორც გადმოცემი და მზეგრავი, სდვას ოფიცერი, მიმანძი კუდრიავეცივი. პირი მას გაღებული აქვს, საომარი კისერი დაქიმული და კისერზე კიდია პატარა ჩაყვი.

აღელვება მატულობს. ყველა გაქცევებულია. ფართოდ გახსნილი თვალები არიან უძრავი. ყოველი წუთით ჩვენ უფალოვლებით რაღაც გამოუცნობ ხაზს. რა მოგველის ჩვენ იქ? ეს გაუცხველობა, საიდუმლოება, როგორც თუფის წყრი, აწვევა სულს.

— მარჯვენა აპარატი...

პატარა პაუზა, მაგრამ ყველაზე უფრო საშინელი და მტარავი. გული გაჩერდა, არაფერი არ სუნთქვს, თითქმის ჩვენ ვადავდივართ შავი უფსკრულს ერთ დაკიდებულ ბეწვზე. გული განიცდის აგონიას.

— ისრაელი!

უქანასტელი სიტყვა ისმის, როგორც საბედისწერო განაჩენი. ელმად გაიარა თავში და გაგვირა სმენა, აფართობდა გული. მე მოვსწიე საომარ კლავანისხელი და იმ წუთშივე დაეაწიე ფეხით სტოპორის აზარმაცს. როგორც მსუქანი ლორი, გამოვარდა აპარატები და ნაღმი შეარხია მთელი ნავის სხეული. გამოვარდა როგორც საოცრი ვეგებრთელა ბოთლიდან, დაიწვია და მატარებლის სიჩქარით გაეშურა თავის მიზნისკენ.

დიდი მოძრაობიდან რამოდენიმე მატროსი დაეცა. იმ წუთშივე წამოდგნენ და ფართოდ გაშალეს ფეხები, ახლა იღუტებენ სასაფლაო ყუმბარა და ჩვენს ნავს გაციროს განზე. მოველი...

— მარცხენა აპარატი—ისრაელი!

და ისევ ლოდინის წუთები.

დაეცალით ორივემგერ.

როგორც შემდეგ გავიხსენო, ეს იყო გერმანული ხომალდი. ამიტომ კომანდირმა გადასწყვიტა დაეხრა იგი გაფრთხილებით მოუცემლად. მაგრამ კრიტიკულ მომენტში მიხვდა პატარა მანქანი: კომანდირმა გატეხა თავისი პენსი. მხოლოდ ეს. თითქმის არაფერი. მაგრამ ჩვენს წყალქვეშა მოგზაურობაში ყველაფერი მნიშვნელოვანია. გამომჩნდა რომ კომანდირი უპენსნოთ ყოფილა უშეურო, როგორც ახლად დაბადებული ლევი—ვერადგინს ვერ ხედავს. წავიდა ხომალდი უქნებლად. მაგრამ ჩვენ ამის გამო ჩაგვირდით ახალ კრიტიკულ მდგომარეობაში.

ამოვედით ზღვის ზედაპირს, კიდევ არ გავცხსენია ლიუკი, როცა გამოჩნდა მტრის ხომალდი—შეიარაღებული ნაღმებით. წყალქვეშა ნავისათვის ეს გემი ყველაზე უფრო ავი მტრია.

ის მოგვანება ჩვენსკენ.

— ჩაიბრუნე—დაიკრუნე კომანდირმა და დანარჩენი ბრძანებები გრძელად მოგვაყარა.

ყველა მიხვდა, რომ მოახლოვდა საშინელი წუთი. ამას მიხვდნენ ჩვენი ტყვეებიც, ისინი გათეთრდნენ და იხედებოდნენ შეშლილი თვალებით.

ამუშავდნენ პომპები, ახმურდნენ ცისტერნები, ნავითან დაიწყეს აფეთქება ყუმბარებმა. თანდათანობით ვიძიებდით. ნეტავი ჩქარა ვიქნებოდნენ ფსკერში? ჩვენ მზადა ვართ გავჯოჯოხეთი ჩავიდეთ, მხოლოდ ნუ გადავვჭრის მტრის კილი. მოულოდნელად ჩვენს ზევით რაღაც ახმაურდა, რაღაც დაიმახვრა. მოისმის გატეხილი შუშის წივილი. ელემტრის განათება ჩაჩრა. თითქმის აფეთქდა ჩემი ტენი და გამოვარდა თავის კოლოდიდან.

იქნებ ეს არის სიკვდილი. არა, მე ცოცხალი ვარ, მე მესმის ესაზღვრა წყლიდანში ვილაყ იგონებს ღმერთის სახელს და ვილაყ იგონება უქანასტელი სატყვებით.

კიდევ არ ვიკავით გონს მოსული, როცა ვიგვრებით, რომ ჩვენ გვიბალოვდება საშინელი ხმაური, რომელიც ჰგავდა ამბოხებულ ალს, რომ ჩვენზე წოდის რაღაც ვებრთელა, თითქმის ინერგვა მრავალ-სართულიანი შერობა. ტრაბ! „მურენა“ კინაღამ არ გადაბრუნდა, ზევით რაღაც იმტეროდა, იღვრებოდა. ნავის მთელი კორპუსი წყრილობდა და ტრატმანობდა. დაფრინავდა ჭურჭელი და ყოველი წყრილობანი, მოისმა უცნობ ხმების ღმუილი, კანკალებენ ფოლიის სივარის კედლები.

ნავი ევგება უფსკრულში, იძირება როგორც ქვა. ამას მე ვგრძნობ გარკვევით. (კივი აზრა, როგორც დანა ეკვეთება ტენის, რომ აქ არის ჩვენი საშუალო სამარე. მშვიდობით, ცხოვრება! მსოფლიო დაბრმავდა ჩვენთვის სამარადისოდ.

უცხად „მურენა“ დაეჯახა ზღვის ფსკერის მიწას. შეწყვედა ყვირილი, თითქმის მთელმა ეკიპაჟმა განუტევა სული ერთ წუთში. ალბათ ყველა, როგორც მე, ღრმელად ყურის, ხომა არ შემოდის წყალი ნავში. იყო სიჩქარე, რომელსაც შეველი გაყუნა გონება და შეგრძეობინა სუნთქვა. მოულოდნელად მღმარე წყვილიდი გვიპო მბრძანებელი ხმით.

— სიმშვიდე, სრული სიმშვიდე!...

ეს იყო უფროსის ხმა, საშინელი ხმა. ეს ხმა იმდენს გვიჩვენებდა და გვაშინებდა, თითქმის რკინის თათით მიეცა ჩვენს სულებს და განაგებდა მათ.

უკვე პანიკა აღარ არის. მოისმის სწორი გარკვეული ბრძანება უფროსის. ამა ბრძანებას ვასრულებთ ჩვენ ესაზღვრა წყვილიდში.

რამოდენიმე წუთის შემდეგ ნავი განათდა, ჩვენ ავტოტრა იმდენად.

სიღრმის მაჩვენებელი გაჩვენებს ას ოცდა ოთხ-მეტ ფუტს. ნავში წყალი არ შემოდის. თითქმის სულიდან გადავარდა მძიმე ლოდი.

— მაღლობა ღმერთს!...

— ეხლა თავს დაეაწყეთ!...

ჩვენ რაღაცა ვეუფუნება გერმანული კაპიტანი. მისი ყბა კანკალებს, თვალები საესე აქვს ცრემლებით და შიშით, თითქმის მის წინ უჭირავთ სასაქალო დანა. ის თავს აკნის და მივიტოვებთ თავის თანაშემწეზე, რომელიც სწევს სუნდულებზე უძრავად. მას პირი დაღმებული აქვს, კიბლები დაკრეკილი. გახილული თვალები გვიცქერის გაქცევებელი შიშით.

ვეძიებთ ფერშალს. ის უსინჯავს მაჯის-ცემას და გულზე დაადებს უტრს.

— მზადა, გულმა ვერ იტანა!...

ვილაყ ამბობს:

— დიხა, შეურევველად ძნელია ამის გადატანა.

ნოვიკოვ—პრიბოი.

შანსაზი და მეხნიერება

მეფრის სახის გამომეტყველების საკითხი

ცნობილია, რომ ხშირად საქმის ხალხი ბოროტმოქმედების ახსნის და კვლევა-ძიების დროს სესხულობს თავის მეტოდს სიტყვის ისტატიკა ფანტაზიად. ისევე როგორც ტყენიის ზოგიერთი გენიალური გამოგონება წარმოიშვა რომანისტიკა მხრეგულ ფანტაზიის წყალობით, „პინკერტინის“ მოთხრობათა ავტორმა თავის და უნებურად დააბა ბოროტმოქმედების ძიების რამოდენიმე სისტემა.

ჩვენ ვიცით, რომ წყალქვეშა ნავი, ჰაერის გემი და შრავალი სხვა ადამიანის გენიის მიღწევა აწერილი აქვს ეიულ ვერნს დიდი ხნით დრე მათ გამოგონებებზე; ვიცით აგრეთვე, რომ უელსის ფანტასტიკური მოთხრობა „ომი ჰაერში“ მაშინ გამოვიდა, როდესაც არაღის აზრადაც არ მოსდიოდა სამართალ ფლორის არა თუ სახმელთა მიწებისათვის გამოყენება, არამედ მისგან ზაგრობისათვის და სპორტისათვის სარგებლობაზედაც არ იყო ლაპარაკი. და ბოლოს ჩვენ ვიცით, რომ თავისებურად გენიალური შერლოკ ჰოლმის ავტორი, ინგლისელი მწერალი არტურ კონან დოლი, მაძიებლის თავდასასვალის აწერის დროს იძლევა მრავალ ჯერ სრულებით უცნობ მითითებას, რომლითაც მადლიერი სისხლის სამართლის მაძიებელი საქმიანად სარგებლობს თავის ყოველდღიურ მოღვაწეობაში.

კონან დოლის კვალს გაჰყვა მთელი რიგი სხვა ავტორებისა. თანამად მასწავლებლის ანდრეისა ესენი თავის ნახევრად ფანტაზიკურ და ნახევრად რეალურ ნაწარმოებში ხშირად სწორ გზას ადგომოდნენ მეტად საიდუმლო და რთულ საქმეთა ახსნაში.

მაგრამ მხატვრის ფანტაზია ხომ ლაგამს ვერ ამოსდებ. შეუძლებელია აუკონიო მწერალს არა სთქვას ის, რაც თვითონ მოსწონს და იმავე დროს არ მოსწონს სხვებს და არც წმინდა მეცნიერებას ეთანხმება. სიტყვის ისტატიკა ყოველთვის ფანტაზიკაა. ოცნების სამეფოში მოფორენის დროს იგი ხშირად გადალახავს ბუნების კანონს და ლაპარაკობს ისეთ საგნებზე, რომელთა მიწვედობა მხოლოდ მის მხედრად და თავდაუქცევად ფანტაზიაში შეუძლია. მას ავიწყდება, რომ იგი ამ გზით ბოროტად იყენებს მკითხველის ნდობას. მკითხველს კი ხშირად არ ძალუძს მხატვრულ ზოგადების ცხოვრების სინამდვილესაგან გარეგან და თავის დაბრბევაში უკონკრეტო იღებს ფანტაზიაში წასულ მწერლის მრწამსს. ასეთ ნაწარმოებს ხშირად უთანხმოება და არც-დარევა შეეჭვს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ირღვევა შემუშავებულ შეხედულების სიმკაცრე. მისი გადგენით ხშირად მეცნიერებაც შეცდომაში შედიან და მათს შორის იხადება გათიშვა.

ასეთ ნაწარმოებთა ნიმუშად შეიძლება ჩათვალოს ფრანგ მწერლის ეიულ კლარეტის რომანი „ბრალდებული“. რომელიც ავტორმა მიუძღვნა სისხლის სამართლის ანტროპოლოგიურ სკოლის მამამთავარ იტალიელ მეცნიერს—ჩეზარე ლომბროსოს.

ამ რომანში კლარეტე ეხება საკითხს, რომლის ვარაუდობა დიდი კავება-ძიება სწარმოებდა „სასამართლოს მედიკინის პრობის საზოგადოებაში“ იმის შესახებ, რომ შესაძლებელია თუ არა მოკლულის თვალის ქსოვილ გარს-

ზე აღიბეჭდოს მეკლელის ხატება და ამით გამოცნობილ იქნას ბოროტმოქმედი. ეს საკითხი პირველად წამოაყენა ერიმა პრივეციელმა ექიმმა ბურიონმა, რომელმაც ფლოტგრაფიის საშუალებით გადაიღო 1868 წ. მოკლულ ქალის თვალის ქსოვილ გარსი, სადაც აღებედილი იყო ის მომენტი, როდესაც მეკლელს აღმართა ხელი დასარტყმელად და ძალუი კი მისაშველელად მომობდა. მაგრამ მეცნიერულმა საზოგადოებამ სკრა, რომ სურათი ბუნდოვანია და აგრეთვე პრინციპიალურადაც უარყო ასეთი ოპტიკური სურათის შესაძლებლობა. უნივერსიტეტმაც, სადაც გადატანილი იყო საკითხის გადაწყვეტა, დაადასტურა საზოგადოების შეხედულება:

კლარეტემ, როგორც მხატვარმა, ისარგებლა ამ საკითხის მეტყველოთ აღდგენის უფლებით და დადებითად გადაწყვიტა იგი.

რომანის მოკლე შინაარსი შემდეგშია:

პარიზში თავის ბინაზე აღმოაჩინეს მარტოც მცხოვრებ ბარტოტ როვერის გვამი. ქისერმა მას დახით მიეცნებული ქრლიობა ჰქონდა. ბოროტმოქმედების ადგილზე მისული პოლიციის კომისარი ბერნადე გააცივრა მოკლულის სახის ენერგული გამომეტყველება და განსაუბრობით თვალემა, „ამ უძრავმა, ჯერ გაუმქრალმა, ფართოდ გახილილმა თვალმა, რომელნიც თითქოს რაღაცით ზარბაქსეულ ციკხალ ჩიკილით და შუროთ აღსაყრელ, სიპარხით ენთებებოდა, იოტებოდნენ.“ უეცარ შთაგონების ქვეშ ბერნადე, რომელსაც საერთოდ აინტერესებდა მეცნიერული საკითხები, მოკლულის ფლოტგრაფიის იღებს და თავის უფროსის დასტურით განკარგულებას ახდენს, რათა გვამის საექიმო გაკვეთის დროს გადაიღონ მოკლულის თვალის ქსოვილ გარსი. ეს უკანასკნელი სურათი მშვენიერი გამოდის. მასზედ მკაფიოდ სჩანს გუხზდარი სახის კაცი, წაწველულ წვერით და თითქმის მთლად მელოტი შუბლით როვერის დაკრძალვის წინ, მისი წინანდელი ნაცნობები და მეგობრები, მოდიოდნენ მოკლულის ბინაზე უკანასკნელ მოვალეობის მოსახველად და ამასთანავე სტრეზოდნენ თავის სადარბაზო სურათებს. ბერნადე, რომელიც აქვე დაშკრალდა ბიუროს აფერის ტანსაცმელში, განცეიდებოდაში მდიდის ერთ ერთ მოსულის და იმ სურათის მსგავსებისაგან, რომელიც აღიბედა მოკლულის თვალის ქსოვილ გარსზე. იგი კვალ და კვალ გაჰყვება ამ კაცს, დაუსახელებს თავის ვინაობას და ატუსაღებს. იგი გასცა მოკლულის თვალმა, დაპატრიმებული, გვარად დანტერნი, მოკლულის მეგობარი, გამოძიებელთან დაკითხვის დროს, სრულიად უარყოფს თავის ბრალს. მაგრამ იგი თანდათან იბნევა თავის ჩვენებაში, ლაპარაკობს რაღაც მოკლულსა და მას შორის არსებულ საიდუმლოებაზე და, ბოლოს, თითქმის გრძნობასაც ჰკარგავს, როდესაც მას წარუდგენენ მოკლულის თვალთან გადაღებულ სურათს, რომელშიც მას არ შეუძლია არ იცნოს თავისი თავი. ამას გარდა ას ვერაფრით ვერ ამტკიცებს თავის „ალიბი“-ს (ე. ი. საბუთის იმისას თუ სად იყო მეკლულობის დროს). ამავე დროს, პოლიციის კომისარი ბერნადე, დაატენისადმი ბრალდების წარდგენის შემდეგ, ქაქხაში სიერნობის დროს, დინახავს ძველი დგამის მოვაჭრესთან

პორტრეტს, რომელიც საშინლად ჰგავს დანტენს. პორტრეტის ჩარჩო დამტვრეული აღმოჩნდა. ბერანდე ყიდულობს პორტრეტს, მონახავს მისამართს პორტრეტის გამყიდველ ვინმე პრადასს და დაატყუალებს მას. ხდება პირისპირ წაყენება ახლად დაჯრულ პრადასს და დანტენს შუა. უკანასკნელი გამოიტყნოს თავის პორტრეტს, მოკლულ მეგობარს რომ ანუჭა და ისევ გადაიტანს ფარყოფს პორტრეტოქმედებაში მონაწილეობას. პრადე იძულებულად განმარტობს, თუ როგორ ჩაუვარდა მას ხელში პორტრეტი და, დასასრულ, ტყუილად იმის, რომ შეუცადა ძალით გამოერთია როვერისთვის ფული. ამ ნიადაგზე ამტკდარ ჩუბის დროს მან მოკლა როვერი. საფულე შეათვის გახსნა მან ევრ მოასწრო შიშით, რომ მისთვის არაუის მოესწრო პორტრეტოქმედების ადგომას, მაგრამ იგი საშინლად გაოცდა, როცა ნახა, რომ დაჭრილ როვერის თვალებში ჩაჭერილიანდნ პორტრეტს, იცემა პრადის ყელზე რომ ეცადა, შემდეგ უკანასკნელის მოკლავითი როვერის ჩამოჭლეფს პორტრეტს კედლიდან და ხარბად უტყუერის მას სიზარბით-გაოცებულ თვლებით. პრადე მხოლოდ ეხლა მიხვდა, რომ პორტრეტი იყო ერთად ერთი მოწამე როვერის მკვლელობის და, რადგანაც ამა დახრდა მოიქცენა ჩარჩოზე ძვირფასი თვლები, მან გაიკიებულ ხელებიანდ გამოსატყა პორტრეტი მსხვერპლს და გაიქცა. ამ ათიარეობის შემდეგ დანტენს ანთიფიქსულებენ და პრადეს კი, რა თქმა უნდა, მოგლის სათანადოდ დასჯა. ამაზე თავდებმა თოელ კლარეტის რომანი.

მაგრამ არა მარტო ფანტატიკ რომანისტებს ინტერესებთ ეს პრობლემა და ასე განუსჯელად სწევებენ ადამიანის ჯერ კიდევ, საესებით დაფუძნებულ ბუნების საიდუმლოებას, სწორად უყვე სახელმთხვევითი მეცნიერები სკოლავენ იოლ დაჯერების იეროლით და გზას უხვევენ საგნის ქეშმარიტ ბუნებას ფანტასტიკით და ფიქტორალით, უსაფუძვლო თეორიებით გატაცებულნი.

მოკლულის სახის გამომეტყველების საითხით დანტერესებულთა ექიმების, პროფესორების, იურისტების და უმთავრესად, კრიმინალისტების შიელი რიგი. ამ მკვლევართა შორის ორივე თეორიის მიმდევრები არიან.

ამავე საკითხზე მუშაობს აგრეთვე განთქმული ფრანგი მეცნიერი და სასამართლო მედიკინის მკვლევარი ბრუდელი. სხვათა შორის იგი ამბობს: „ექიმმა ვერნუმ სასამართლოს მედიკინის საზოგადოებაში მოხსენება გააკეთა შემდეგ თემაზე: შესაძლებელია თუ არა საშინელი განცდის ქვეშ გარდაცვლილ პიროვნების თვალის ქსოვილ გარსზე აღიბეჭდვის, ასე ეთქვით, ფოტოგრაფიული სურათი მკვლელობა. ამ საკითხს სწავლობდა კიუნე ჰიედელბერგიანმა. მან აღმოაჩინა, რომ, თუ ცხოველს მკვლელობის დროს, დაუპერით თვალს ფართოდ გახეილად, და იმავე წუთში სიკვდილის შემდეგ გადაიღებთ მისი თვალის ქსოვილ გარსის სურათს ფოტოგრაფიულ ფორფიტაზე დაინახავთ გარშემო მყოფ საგანთა სუსტ სურათს. მან განავრცო მსგავსი ცდები ცხოველებზე. აბიულებდა მათ დიხანს ევროპისათი მოავტრისათვის, რომელიც მოთავსებული იყო ძალზედ განათებულ ფანჯრის წინ, შემდეგი ყოველთვის იყო მოავტრის სურათი გარსზე. მე თვითონ ვიყავი მოწამე ამ საინტერესო ცდებისა, მაგრამ ისინი ვერ გამოდგებენ სასამართლოს მედიკინის დარგში, რადგან ასეთი მეთოდი აღბეჭდილი სურათი გამოდის მხოლოდ

მაშინ, როდესაც რამოდენიმე წუთის უჭირავთ ცხოველი მეტად განათებულ ფანჯრის წინ და მისი თვალის გარსის სურათს მისვე იღებენ სიკვდილის შემდეგ. შეუძლებელია ასეთ გარემოებათა დაგროვება სინამდვილეში.“

ამასთანავე უნდა ითქვას, რომ თუ სხენებელი საკითხი გააღრმავეთ ფიზიკურ თვალთა ხედვის მხრივ, იგი უკარზადენი ნაწილს ფიზიკურ ზოგად პრობლემისა, სახელდობრ: არის თუ არა გარდაცვლილის სახე ფსიხოფიზიკური სარტ იმ მდგომარეობისა, რომელშიც იგი იმყოფება იმ უშუალოდ სიკვდილის წინ. და შეიძლება თუ არა მისი მიხედვით განესაჯათ ბუნებრივი ან ძალდატანებითი ხასიათი სიკვდილისა?

ამ საკითხს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სისხლის სამართლის პრაქტიკაში, რადგან თუ მას დადებითად გადაწყვეტთ, იმ შემთხვევაში მკვდრის სახე დიდ დახმარებას გავიყუფებს იმ უდიდეს საკითხის გადაწყვეტაში, რომელიც ყოველთვის იჭრება წინ უტყარად გარდაცვლებულის გვამის აღმოჩენის დროს, სახელდობრ—რა არის ჩვენს წინაშე—მკვლელობა, თვითმკვლელობა თუ უტყარული შემთხვევა. ამის შესახებ ზემოდ მოყვანილ სიტყვების შემდეგ ბრუარდელი განავრცობს ასე:

„მკვდრის გარეგნობის აღწერის დროს არ უნდა დავმოწოთ სრულიად ბუნებრივ აღუღებებს, რომელიც გუფულებად და ასე ცხადად იხატება დამსწრეებზე. სწორად, როცა ხედვენ, რომ ცხედარს თვალები გახეილი აქვს, რადგან დაიწყენათ მათი დახერხვა, დამსწრეთ გონიათ, რომ ცხედრის სახეზე აღბეჭდილია მკვლელობის ნიშანი გამოჩეული საშინელობა. როცა იწყება ცხედრის გამშეშება, სახეს საოცარი გამომეტყველება ეძლევა, მაგრამ იგი მაინც არ სცილებდა იმ სახელარს, რომელსაც გვხვდებით მაშინაც კი, როცა უკანასკნელ წუთებში შიშს არავითარი ადგილი არა ჰქონია. არ უნდა დაიფიქროთ კიდევ, რომ გახსნა, თუნდა სულ დასაწყისში, საგრძნობლად სკვლის სახის მოხატულობას.“

კონკრეტული მნიშვნელობა ეძლევა სახის გამომეტყველების საკითხს სისხლის სამართლის თვალსაზრისით მხოლოდ თვითმკვლელობის იჭვის დროს და განსაკუთრებით ორმაგ თვითმკვლელობის შემთხვევაში. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ცოცხლად დარჩენილი მონაწილე არ უარყუფს მერე პირის მოკვლას, მაგრამ დასტეს, რომ მსხვერპლი წინდაწინ დასთანხმდა და დაიწინებთ მოითხოვდა სიკვდილს. ასეთ შემთხვევაში იჭვს ბადებს არა ცხედრის გასინჯვა, იჭვს აქვს უფრო ფსიხოლოგიური ხასიათი. და ამიტომ, რომ აქ მწირად ხვდებით ხოლმე კლას, რაია სახის გამომეტყველება გამოიყენონ დამამტკიცებელ საბუთად. თავის დროზე საფრანგეთში დიდი ხმაურობა გამოიწვია ორმაგ თვითმკვლელობის შემთხვევაში, როცა სტუდენტმა და ლიტერატორმა შამბერი მოკლა ქორიანი ქალი გ., თავის მოკვლა კი ევრ მოახერხა. ტარდს მოჰყავს ლაქასანის შეხედულება ამ ფაქტის შესახებ.

მკვლელობის შემდეგ შამბერი ამტკიცებდა, რომ მისი მსხვერპლი, ქორიანი და შვილებიანი ქალი, დასთანხმდა ყოფილიყო მისი მხოლოდ იმ პირობით, რომ ამის შემდეგ ორივე მოკლავდნენ თავს. ქალის ცხედრის დათვლიერების დამსწრენი მეტად გაკვირებული იყვნენ მისი სახის შიშელ გამომეტყველებით. ამაზე ტარდი ამ-

ბოზს: „ლავასანმა მშითითა შე საერთო მიღრეკილებაზე, რომ მეცდრის სახის დანახვებ მას მიაწერენ ხოლმე რომელიმე შეთხზულ გამომეტყველებას რაც შეეხება ორმაგ თვითმკვლელობებს—დაუმბატა მან—მა კარგა ბლომად მინახავს ისინი, მე მინახავს შეცვარებული წყვილი, წყალში რომ თავი დახსრნაით თოკით ერთმანეთზე გადაბმული, —ისეთებიც, ერთი ჰქონდა რომ საწამლეო და დალეულია, ბოლოს, ისეთებიც, ფეხის სურთი რომ იგფდებოდნენ. მე მინახავს მკვლელობა, შეერთებული თვითმკვლელობასთან, სატრუო ჰკლავს თავის საყვარელს და მეგრე იკლავს თავს, ამ მსხვერპლთა ანუ საკვლეოლის შეუღლება“ სახეებზე მე არასოდეს არ მინახავს უკანასკნელ ნუგეშის გამომეტყველება. და წინააღმდეგ ამისა მე დავეკირებოდივარ ორმოცდაათზე მეტ ძალით მეცდრის და სახეს არ შემიძინწნავს, რო მათ სახეზე რომივე აღბეჭდილიყო შიში ან საწინებლება. მაგრამ მე მივინც მგონია—თავის მხრივ შენიშნავს ტარდი გ.ს. მკვლელობის შესახებ—რომ მომეჩვენა არ სცდებოდნენ და რომ მათი შთაბეჭდილება უფრო ადასტურებდა ვიდრე უარყოფდა დანარჩენ ჩვენებებს და ვარაუდებებს“ (რომელიც ადასტურებდნენ ქალს არა პირდაპირ თვითმკვლელობას).

მეგავსა შემთხვევა ორმაგ თვითმკვლელობას მოჰყავს ექიმ გრეინ გებლერს. სატრუოს მკვლელი ცოცხალი დარჩა, ქალი კი მოკვდა მშვიდი სახით. გრემანულ ლიტერატურაში ცოცხა რამ მოიძებნება მეცდრის სახის გამომეტყველების კრიმინალისტურ მნიშვნელობის საკითხის შესახებ. მხოლოდ შტრასმანს სასამართლოს მედიკანის სახელმძღვანელოში ენახულობს შენიშვნას, რომელიც ეტება სქესობრივ ნიადაგზე ჩადენილ ბოროტმოქმედებს: „ალბერტს მოჰყავს შემთხვევა კაცმა რომელს წლის ქალის შესახებ, რომელიც ახალგაზრდა კაცმა დიდი ბოროტის შემდეგ აიძულა დაეკრია მასთან სქესობრივი კავშირი და რომ ქალს არ გვეყრის ხელი წყვილარა ცხვირ-პირში. ქალი დიხარო, ამ სრულიად გამოუსადეგარ შემთხვევაში დამხრავდა ქალის სახეზე ავტორს უნახავს მწკრა გამომეტყველება იმ აღტაცებისა და ექსტაზისა, რომელიც ჩვეულებრივ თანა სდევნ სქესობრივ კავშირს. იგი ამბობს, რომ ამ ქალს განუცდია უმაღლესი სქესობრივი დატკბობა. იმ შემთხვევაში ზერელი დავიკრების სათამაშოდ გამხდარა მისი ფანტაზია.“

ამას გარდა ნიჩფორი-ლინდენაუს კოლექტიური შრომაში ენახულობს შემდეგ შენიშვნას, რომელიც, ალბათ, ნიჩფორის ეკუთვნის შესახებ იმ საკითხისა, გახედილი თუ დახუჭული თვალებით ჰყვებიან მკვლელობის მხებრალი: „სათანადო დაკვირვებები ცხედრებზე და ცდებში ძალღებულ არ გააძლიერნ დასაყრდნობ მასალას. მაგრამ გვარნებ მაინც უფრო მართლებია ის აზრი, რომ უცარი სიკვდილით შეპყრობილი უმეტეს შემთხვევაში ჰყვებიან გახედილი თვალებით.“ ეს აზრი იმომწონს მენარადი სადოქტორო დისერტაციას, მაგრამ ადვილად უყუსაგდება ზემოდ მოყვანილ ბრუარდერის რეალისტურ შეხედულებით, რომ ცხედრის გახედილი და დახუჭული თვალები დამოკიდებულია იქ მყოფი სურათზე.

ამ პრობლემის სრულ და ყოველ მხრივ გაშუქებასათვის ჩვენ მოგვყავს სასამართლოს მედიკანის და კრიმინალისტიკის რამოდენიმე ავტორიტეტის შეხედულება. სასამართლოს მედიკანის პროფესორი შტრასმანი

სწერს შემდეგს: ჩემი საკუთარი დაკვირვება ცხედრის სახის გამომეტყველების შესახებ არ მაძლევდა ვადაშკერლ ხასიათის მასალას იმ მიმართულებით, რომ ყოფილიყო რამეგ თანაბრობა გამომეტყველებისა და გარემოს შორის. მსგავსი დაკვირვება შესაძლებელია მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში რადგან ეს გამომეტყველება დამოკიდებულია სახის კნთების შემცირებისაგან, თუ განსაკუთრებულ შემთხვევებში ადვილი არა აქვს ეგრედ-წოდებულ მეცდრის კატალესიურ გამშვებას“.

სასამართლოს მედიკანის პროფესორი ლუბანის ამბობს, რომ თავის საკუთარ მოღვაწეობის დროს მას მრავალი შემთხვევა ჰქონია ენახა როგორც ბუნებრივ ისე ანალოდევ სიკვდილით ვადაცვლილით ვაგებში, მაგრამ იგი უფრო ემხრობა იმ შეხედულებას, რომ მეცდრის სახის გასომეტყველებისაგან არ შეიძლება არავითარი დასკვნის გამოტანა იმის შესახებ, თუ რა ხასიათის იყო სიკვდილი.

„სასამართლოს მედიკანის პაპა“—პროფესორი გოფმანი ამბობს: „ერთი წლის განმავლობაში მე მინახავს ასეული ცხედარი. მათ შორის იყო ცხედრები ბუნებრივ სიკვდილით დახაკილით, თვითმკვლელობისა და სხვისი ხელით მკვდარი. მე მგონია, სახის გამომეტყველება, რომელსაც ხედავენ ხოლმე ცხედრებზე ზნორად მხოლოდ ცოცხალ ფანტაზიის ნაყოფია. მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში შეიძლება აღინშინოს ტანჯვისაგან რამოდენიმედ გამოცვლილი სახის მოხაზულობა. წინად მე დიდი საკუთარ პრაქტიკა მქონდა. მაგრამდამ შემთხვევები, როდესაც ადამიანები მართალი ტანჯულ სიკვდილით კვებოდნენ, მაგრამ ცხედრის სახეს სრულიად მშვიდი გამომეტყველება ჰქონდა. შესაძლოა და მხოლოდ შესაძლო, რომ მუცლის ბუდის ანთება წარმოადგენს გამომწვევას. ყოველ დამხვევაში ჩვენ გვეჩვენებოდა, რომ იმ პირთ, ვინც დაიხრნენ ამ ავადყოფილებით, ჩვენ უფრო ხშირად ვამჩნევდით სახის მოხაზულობაში ავადყოფნის იერს“.

ორი ცნობილი უფროსი პარიზის სისხლის სამართლის პოლიციისა, გორონი და ლუბინი, მეტად დაინტერესებული იყვნენ ამ საკითხით და თავის პრაქტიკაში საქმე ჰქონიათ ათას ცხედართან, მაგრამ ერთხელ მდინარე იმ დასვენაზე, რომ ცხედრის სახის გამომეტყველებას კრიმინალისტიკისათვის არა აქვს სრულებით არავითარი მნიშვნელობა. ასე, მაგ., გორონი სწერს: „იქ (მორგეში) ათეული გამოცვლილი ცხედარი იყო. უკნომ მიცვლილულთა სახის გამომეტყველება არავითარ მასალას არ იძლეოდა, მხოლოდ ქალაქის თეთრი ფურცლები, რომელიც საკუთარ გასინჯვის დასკვნას შეიცავდა, ცოტადიენ ნათლს ჰყვნიდნ მათი სიკვდილის ადამილეობას“.

მეორე ავადგას ის სწერს: „ამ ხანში შესულ ბუჩქეთას სახეზე ისეთი მკაყოფილება და სიმშვიდე იხატებოდა თითქოს ის მზიარულ დროსტარებაში მოკვდა შამპანურის ღმის დროს და არა იმ საწინელი სიკვდილით ხანძარის დროს, რომლის აღში დასწვლიდა ყველაფერი, გარდა თავისა, ხელებისა და მეგრის ნაწილისა.“ ლუბინი, აღწერს რა ბოროტმოქმედების ჩადენის ადვილს (მკვლელობა ნ სულისაგან შემდგარ ოჯახისა) და ცხედართა მდებარეობას, ამბობს: „მოკლულია სახეები

არაფერს არ ამბობდენ: მათი პოზებზე გვიჩვენებდნენ, რომ მხოლოდ ხანგრძლივი ბრძოლის შემდეგ მოახერხეს მკვლელობა თავის საზოგადოებრივ საქმის ჩადენა. მიუხედავად ამისა ცხედრის არც ერთ სახეზე არ შეიძლება შიშის ან სიძულვილის ამოკითხვა... ცხედართა მდებარეობა შეტის მერტად არა ბუნებრივი იყო, მაგრამ მათ სახეებზე სრული სიმშვიდე სუფევდა, თითქმის მათ წაძინათ და გაღვიძება დაიწყებოდათ.

ზემოთ თქმულისაგან საკმაოდ ცხადი უნდა იყოს, რომ ცხედრის სახის გამომეტყველებას არავითარი ფსიხოლოგიური და კრიმინალისტური მნიშვნელობა არა აქვს და არც შეიძლება რომ ჰქონდეს. კვებოდ ჩვენ შევედრებით ამ დებულების მერტოდურ დასაბუთების მოკვანას.

1. გამოსავალ წერტილს აქ ჩვენ მივიღებთ ფიზიკურ-გნოშეკითათ შედარებით. „ყველა ცხედი, რათა ენახათ განსაზღვრული კანონი ადამიანის სახის მოხაზულობის დამოკიდებულებისა მის შინაგან არსებასთან—ამბობს ამ საკითხის შესახებ ეუნდტი—უნდა გათავდეს დამატებით იმ შემკლარ შეზღუდულობის გამო, რომლის ძალით ძელების აგებულებიდან და ფიზიკურ კონსტრუქციის სხვა ნიშნებიდან გამომდინარე ურყევი დამოკიდებულება ფორმალა სილდება ფსიქიკურ სახისათვის (ან ტემპერამენტის) სიმბოლოურ გამომეტყველებად. კაცის საცოცხლოვშია კი, როდესაც არსებობს ორგანიზმი კავშირი მის გარეგან და შინაგან კეთილანობა შორის, განსაზღვრულ წმინდა ანატომიურ-ფიზიოლოგიურ ნიშნებას არსებობა არტეფაქტის სახის მოხაზულობათა ფსიხოლოგიურ მნიშვნელობას. ზემოთ მოყვანილი საკითხი ჯერ იმიტომაც უფრო მარტივი, რომ იქ დაპირაკია სახის მოხაზულობის და განსაზღვრულ ელემენტარულ ადგილებზე კავშირის ახსნის შესახებ. რამდენათ უფრო აქ ფიზიკური კონსტრუქცია“ წინ უნდა ეღობოდეს ახსნა-განმარტების ყოველგვარ ცდას, თუ იგი ამ შემთხვევაში ეგუთვნის არა მარტო ორგანიზმ ცხოვერების სფეროს, არამედ უმეტეს წაწილად ფიზიკო-ქიმიურ ცვლილებათა არა ორგანიზმ სფეროს. მართლაც, თუ ჩვენს წინაშე მკვდრის სახეა, — ამ შემთხვევაში საკითხი ეხება სახის არა ფსიხოლოგიურს, არამედ ფიზიკო-ანატომიურ გამომეტყველებას. სწორედ ეს მხარე აქვს აღებული შტრასმანს, როგორც საკითხის საფუძველი, როდესაც ამბობს, რომ სიკვდილის გარემოსთან შეთანხმებული გა-

მომეტყველება სახისა გამომეტყველება სახის კუნთების შემკირებით, და ეს უკანასკნელი კი სუსტდება სიკვდილივამო. ამის გამო შესაძლოა დაპირაკი არა მკვდარია სახის გამომეტყველებაზე, არამედ შთაბეჭდილებაზე, რომელსაც ისინი ახდენენ დამსწრეებზე და რომელიც, რასაკვირველია, სუბიექტურ მდებარეობას წარმოადგენს და ობიექტურის თვალსაზრისით უნდა გავსინჯოთ როგორც მოჩვენებელი რამ“ (ლასკანი, გოფმანი).

2. ამას გარდა, შესაძლებელია დაპირაკი ცხედრის სახის გამომეტყველების არა ორგანიზმ შეცვლაზე პირის სახის კუნთების დასუსტების გზით ამ გახრწნის გამო (ბრუარდელი), მხოლოდ ანაირი შეცვლით აიხსნება სახის გამომეტყველების ერთი და იგივე ხასიათი ზემოდ მოყვანილ სასამართლოს ექიმთა დავკრებების თანახმად იმ შემთხვევაში როცა სიკვდილი დაკავშირებული იყო შიშთან, როცა არავითარი შიში არ ყოფილა (ბრუარდელი), ნაძალადევი და ნებაყოფლობითი სიკვდილის დროს (ლასკანი), ამ მტანჯველ და მტკივნეულ ან სრულიად მშვიდ სიკვდილის დროს (გოფმანი).

3. ამის და მიხედვით მიცვლებულობის სახის გამომეტყველების ფსიხოლოგიური ახსნა-განმარტების გამოყენება სისხლის სამართლის კვლევა-ძიების მიზნისათვის შეუძლებელია. მტკივნეულად რომ ვიმჯველთ, იგი არაა გამოსადეგი სხვა გზით ნაწულ მიღწევის დამატებით დასტურად (რაც შეიძლება მიიწინაა ტარდეს), საქმე იმაშია, რომ კიდევ დაუშვებ მაიცვლებულობის სახის გამომეტყველების ფსიხოლოგიური მნიშვნელობის არსებობა, ადვილად შეიძლება მივიღოთ წინააღმდეგობა ამ გამომეტყველებას და დანარჩენ დამამტკიცებელ მასალის შუა და მივიღოთ იმ უთავბოლობამდე, რომელსაც წარმოადგენს ზემოთ მოყვანილი ალბერტის შემთხვევა.

ამ როგად აქისამოდ უნდა იყოს აღიარებული, რომ ცხედრის სახის გამომეტყველება არ შეიძლება სახელმძღვანელოდ მივიღოთ ბოროტბოქმედების აღმოჩენაში. ამ შემთხვევაში ცრუ მოჩვენებე და უფიც ადამიანების შეზღუდული ეჭრ ვიხედმძღვანელები და იმის მანერის, რომელ შევიკრთ მიცვლებულობის სახის არ არსებულ საიდუმლოებაში, სხვა რეალურ კვალს მივიღოთ—და პოეტური ლეგენდა მკვდრის სახის შესახებ მივაკუთვნოთ რომანისტებს და პოეტებს.

არეპუტო ანორგალოზა

მოქ. ზანდუფის მოერ ჩაპოთფლილი ნაყლებუბანი ალ. ყაზბეგის შესახებ, შემხდვევს მადლეს, მოყვანით რამდენიმე მაგალითი—რჩევითა ანომალიობისა.

როდესაც დაანლოვებით ევროპით წარჩინებულ პირთა ცხოვრებას და მოქმედებას, რუმუნდებით, რომ ბევრი იმთავით უბრალო მომავლეთა მერს სისტეტს, ნაყლებუბანს, ციდეგებს — ხანდისანს, პირდაპირ სიბოლწის ჩადენს ზოლებს — აი მაგალითები.

კარ ლეილი (ისტორიკოსი) უზომოდ სტანკადა თავის ცოდნას და ონოცტრტი (კომპოზი) პირდაპირ მტანკადა ეყოლო თავის ოჯახს; რუსოს — „მელოს“ შემოქმედის, სხვის ანაბადი ჰყავდა დაფიქრებულ თავის შეფიქრებ; არისტოტელის მერს-მეტი ლატქადა და პირ-მოთმე ყოფილა ალექსანდრე მკვედრის წინაშე; ბექონი — მეტრიაზე ყოფილა; მიქელ-ანჯელო ზედ-მეტრ მხადო; ჰენრი — მკაცრი, დამკინავი და ევროპა და სხ. და სხ —

დაიდ პირთებთან თავიანთ შორისაც ერთი აღრ-ზარტი და განხეიტილება ჰქონიათ. კი უფც, მაჰ, ყველ ლონისტიბას მზარობდა, რომ მის მოწინააღმდეგეთა — პარიზისა და ლუბერტის შესახებ შავი ტოშები არ ყოფილან — გამოკვეთებული, თუმცა ამ შრომათა შემეწეული ღირებად შემდეგ უფც აღიარებული ყოფილა; კარლ — ფოტო-კარლ ჰეკელს თორემ „ანდსტრისის კავალის“ უმხანდა; ბ. ი. პირდაპირ ლუბტს ეწერას.

ზოგი წარჩინებულის ამაყობა და თავის თავზე დიდი აზრი ხომ მათ შემოღობას სახლრება; პარაკელსმა თავის პირველი ლექცია ნაზღვის ადგილასი მიმდებარის სიტყვებით დაიწყო: „აქით თქვენ, რომ ჩემი არაბები (ქალაქი) ყველა თქვენზე მეტ-ნორია და ჩემს წყვეტსი ზომ უფრო მეტი ცოდნა და გამოცდილება, თქვენზე უფრო ავადმეიში?“

ხანდისან ამისაზ მჭედიდრობა ზოგს წარჩინებულ იმისათვის სტყვით, რომ ანაირად გაკავრულმ მათზე საზოგადოებაში გატრეყვებულ ბმა: კოლუმბოს თურმე არავენ არ

Handwritten text in red ink: *Handwritten signature or text, possibly 'Handwritten signature'.*

